

Přítomnost

ROČNÍK VII.

V PRAZE 2. ČERVENCE 1930.

ČÍSLO 26.

Franta Kocourek:

Nejdřív materiál, potom stavět!

Šest let čtu glosy a články V. Gutwirta, ale ještě nikdy mi nepromluvil tak z duše, jako ve svém posledním článku, kde staví nad „Druhé Národní divadlo“ svůj otazník. Hned když probíhaly našimi novinami první zprávy o založení nového ústavu, napadlo mě několikrát více nevhodných otázek, z nichž hlavní se dá vyjádřit velmi stručně: Co s ním? Ale myslil jsem si tenkrát, že je to jedna z delikates, která nesnese uveřejnění. Takový velký, chvályhodný, zcela pokrokový a nade vši pochybnost kulturní plán brát v pochybnost, to je předem prohraná věc, říkal jsem si, a nikdo to neotiskne, ani P ř í t o m n o s t. Teď, když to přece jen bylo nahlas řečeno, je třeba využít průlomů a říci ještě trochu víc.

To, co napsal V. Gutwirt, sedí, t. j. především, co napsal o finanční stránce první státní scény. Ale to není jediný důvod pro střizlivou úvahu, než se začne uskutečňovat tak velký podnik, který by se mohl stát velkým břemenem.

Na miliony, které stát každoročně musí vydávat k úhradě deficitu Národního divadla, je možno dívat se různým způsobem. Chci tím říci: rozhodně ne jediným způsobem, který je u nás nejoblíbenější. Totiž jako na zcela samozřejmou povinnost státu, jako na obět, která se rok co rok rozumí sama sebou a na niž lze i do budoucna spoléhat.

Bylo by nebezpečné neuznávat vůbec žádnou povinnost státu vůči divadlu, při postátnění divadla by to ostatně bylo i zcela nemožné. Ale stejně nebezpečné a nemožné je, aby Národní divadlo mělo i nadále ke státu ten poměr, jako dosud a aby se mohlo spoléhat, že se celkem nemůže nic stát...

Z tohoto poměru, jehož finanční pasivita se opravdu začíná stávat jakýmsi uměleckým principem, jak výstižně napsal Gutwirt, nelze čerpat velké naděje ani pro druhé Národní divadlo. A každý, kdo se ptá, jak si to vlastně povolání činitelů s novým ústavem představují po finanční stránce, prokazuje tomuto budoucímu ústavu velké služby.

Není tomu tak dávno, co „Přítomnost“ otiskla pražskou přednášku polského divadelního ředitele dra Adolfa S z y f m a n a „Umění řídit divadlo“. Nevím, pokud se jeho skvělá theorie shoduje s vlastní praxí, sám poznamenává, že portretuje ideálního divadelního ředitele, ale pokud jsem informován, nedostala se za jeho divadelního ředitelování hydra deficitu proti němu daleko. To, co říká Szyfman o nutnosti těsného spojení práce umělecké s organizačně-administrativní prací hospodářskou, je jediné moderní řešení problému.

Ty doby, kdy to bylo možno dělat jinak, jsou pryč, a není účelné litovat toho, tím se nic nezmění. Ostatně seznamujeme-li se s historií divadla, vidíme, že i v obdobích největšího rozkvětu a pod vládou proslulých mecenášů hrála divadelní kasa vždycky velkou úlohu. Je přirozeno, že se stala ještě důležitější dnes, kdy obecen-

stvo má daleko více možností zábavy a poučení zábavnou formou, než tomu bylo před objevením prvního filmu nebo postavením prvního sportovního stadionu.

Někdy člověk vážně o divadle pochybuje, tak zcela mimo divadelní krizi v novinách, sám v sobě, ve svém soukromí. Stalo se mi v poslední době několikrát, že jsem přišel z divadla docela zklamán nebo nedotčen: nic jsem si z toho nepřinesl domů, do svého života. A nebyla to právě malá divadla. Četl jsem pochvalné kritiky, obecenstvo tleskalo. Není náhoda, že méně často se mi to stává v biografu. Opuštěte mě, ale když nestojí za nic hlavní film, je tam aspoň žurnál, v němž vidím živou, teď dokonce i hřmotnou tvář světa. Prudčeji dýchám, s větší chutí pracuji, nasadím radostnější tempo — to je bezprostřední účinek filmu, i slabšího. Nějak to souvisí s mými nervy, což nemohu říci o většině divadelních představení, ačkoliv je dělal Reinhardt, Hilar, Jessner, Baty.

Ale zas někdy to za rampou člověka chytne, je to třeba jen scéna, někdy jen několik vět, barev, gest. A cítíte, že všechny řeči o konci divadla jsou jen řeči, že ta forma má člověku co dát, že i tady je spojení, málo intenzivní, někdy zcela ochablé, ale přece jen spojení. Že celá krize divadla je jen v neschopnosti odhalit ve větší míře vodivé dráhy mezi hercem a divákem, v malé schopnosti najít bezprostřednější zdroje, k nimž by se magneticky přitahovaly silokřivky zájmu.

Ano, stojí za to starat se o divadlo, ne jen pro svoje uspokojení a zájem, i pro lidi, pro obecenstvo, které přichází za každým aktuálním kouzlem, ať je uděláno dobře či špatně.

Zdá se mi však, že každé státem subvencované divadlo je zvláště uzpůsobeno tomu, aby se o tuto aktuálnost, jejíž různé umělecké modifikace jsou ovšem věcí pro sebe, staralo jenom tak, což u nesubvencovaných divadel je prostě nemožno, i když se otázka řeší nejhorším křivkem. Možná, že existují na světě i jiná státem subvencovaná divadla, ale pokud jde o naše Národní, nedovedu si je (včetně nového ústavu) představit jinak, než jako divadlo, v němž se na jedné straně bude pěstovat vysoké umění a na druhé se bude vycházet aktuálním požadavkům doby vstříc jen ve formě kasovních kusů.

Bylo-li dříve samozřejmostí, že umělec byl „Jeho Milosti nejoddanější služebník“ a umění něco, co existovalo z milosti nějaké vrchnosti, ať bydlela v paláci královském, v zámku nebo měšťanském domě, stává se dnes požadavkem umělcova soběstačnosti a nezávislosti hmotná, pokud to je v našem hospodářském řádě vůbec možno. Dnes se stává požadavkem a bude stále více samozřejmostí.

Buďme rádi, že jsou pryč ty ponižující doby a že rose řada lidí, kteří se snaží civilním zajištěním své existence nahradit bývalé mecenáše. Buďme rádi, že absolutnost umění, povyšovaná romanticky do nebytých oblastí, dostala se války a po ní několik pořádných šrámů a že se tolik odkrylo zákulisí, v němž vělekněji provozovali své kejkle. Buďme rádi, že už dnes mnozí vědí to, co bylo pravda vždycky, ale o čem se nikdy nesmělo mluvit nahlas: že umění stojí peníze.

Že je musí někdo zaplatit. A že je z a p l a t í, k o m u s e t o v y p l a t í. Tam, kde si zřídil král nebo šlechtic své divadlo, je v tomto ohledu situace stejně jasná, jako tam, kde stát = strana, jako na př. v Rusku nebo Itálii. Tam, kde není možno položit rovnítko mezi stát a jednu politickou stranu, je situace komplikovanější.

Víme přece, že divadlo je takové, jaký je jeho pán. Repertoár, o němž ředitel Szyfman mluvil v Praze tak reálně a duchaplně, je v našem případě otázkou koalice. Jistě bych byl podezříván z dělání špatných vtipů, kdyby tu nebyly zářivé a zcela klasické případy s „Příštím Mesiášem“, který se nelíbil lidovcům, „Woyczkem“, který nevyhovoval národním demokratům, a „Novým majestátem“, proti jehož uvedení na scénu měli národní námitky socialisté. Něco pro pana ministerského předsedu víc než pro šéfa činohry.

Bylo by jen k dobru naší první scéně, kdyby se zbavila této závislosti. Protože se zakládá na financích, musí se hledat nejdřív rovnováha mezi příjmy a vydáním. Jsem přesvědčen, že jsou v rozpočtu položky, které by se daly odvodnit jen s velkou svízeli. Jsem přesvědčen, že je i v prvním našem Národním divadle nemálo finančního balastu, který je zároveň balastem uměleckým. Jen kdyby přišel někdo, v jehož osobě by byl spojen organisátor s umělcem, někdo, kdo by se neohlížel napravo, nalevo, nahoru, dolů, vzal podnik do ruky racionálně jako průmyslník, to byste viděli, jak by se deficit zmenšil!

Postavením druhého Národního divadla by se deficit ještě zvětšil a bylo by to zlé, i kdyby se přímo nezdvójnásobil. To je přirozené už proto, že n e m á m e č l o v ě k a, který by zaručoval prosperitu nové ho ú s t a v u. Na obličej se v podobném velkopodniku nedá důvěřovat a v praxi u nás takové kvality dosud nikdo neprojevil. Také to padá na váhu pro ty, kdo s nejlepšími úmysly investují do podniku své miliony a energii.

Za dnešní situace by ani nebylo možno vyčítat vyvolenému, že divadlo jemu svěřené neudržel. Pohled na nejbližší okolí mě o tom přesvědčuje: během letošní hlavní sezony musila být v Berlíně z a v ř e n a č t y ř i v e l i k á d i v a d l a. V tak velkém a typicky divadelním městě, jako je Berlín, to není maličkost. Před čtrnácti dny jsem se dověděl důvěrně věc, o níž se už dnes mluví veřejně: také Oper a m P l a t z d e r R e p u b l i k, velká státní opera, bude asi zavřena. Byl jsem náhodou při tom, když to začalo praskat: zmatek, zděšení, dirigent, komponisté, zpěváci: nejsou peníze, po prázdninách se může jen stěží pokračovat. Stát už nemůže, město nemůže — před týdnem pronikla do veřejnosti další Jobova zvěst, tentokrát Nemesis sahá na činohru, na jedno ze dvou velkých státních činoherních divadel: S c h i l l e r t h e a t e r v Charlottenburgu: uvažuje se o tom, kdo by od r. 1931 převzal jeho vedení. Deficit roste, není úhrady.

To je skutečnost, s níž nutno počítat i u nás. Protivníky filmu mohu potěšit zprávou, že i biografy ztrácejí bývalou konjunkturu: v Berlíně bylo uzavřeno celkem 59 biografů.

Vedle finanční stránky stavby druhého Národního divadla je tu neméně důležitá otázka umělecká.

Již při založení Komorního Městského divadla se musel ptát každý, kdo zná trochu naše divadelní poměry, co bude tato nová scéna dělat, když někdy nemá co dělat ani její scéna mateřská. Oprávněnost této skepse byla potvrzena serií prvních představení, která ilustrovala přísloví „kde nic není, ani smrt neběře“.

V měřítku daleko větším se něco podobného nutně ukáže hned v prvním roce života nového Národního divadla.

Vbízí se především kardinální otázka: k d o b u d e v n o v é m N á r o d n í m d i v a d l e h r á t? Kde se vezmou noví herci a herečky? A hned k tomu se pojí druhá záhada: k d o b u d e h r á t n a s t a r é m N á r o d n í m d i v a d l e, když nejlepší síly přejdou na nové divadlo, což je samozřejmost, o níž se vůbec nemusí debatovat?

Stačí, abychom se rozhlédli heze zlé vůle, ale kriticky po herecké Praze, a můžeme si spočítat na prstech, jak to dopadne. V době, kdy je talentovaná herečka na roztrhání, takže se podobá spíš tvoru štvanému od scény ke scéně, než člověku, který má minimální klid potřebný k práci, v našich poměrech, kdy se dosahuje dobrého ensemblu na jednom divadle jenom tím, že se vybrakuje divadlo druhé, se dovede jenom naivní člověk utěšit představou, že se najdou pro nový ensemble noví herci.

Strážlivému pozorovateli se spíše zdá, že by našemu divadlu prospělo více jisté soustředění, t. j. rozsahové omezení, než nové rozšíření. Při průměrné kvalitě znamená nová extenze sil nutně snížení úrovně celku. To bude také jeden z důsledků založení druhého Národního divadla.

Dá-li se vést divadlo obchodně jako průmyslový podnik, nedají se herci a herečky vyrábět továrním způsobem. A škola, jediná škola, která je tu k dispozici, se rozhodně nemůže honosit znamenitou pověstí. Státní dramatická konservatoř je škola v běžném slova smyslu: pracuje ovšem jen s materiálem, který dostane. Není v její moci přilákat lidi, jež mají v sobě zárodky herecké osobnosti. Není zvykem hledat a přivádět takové žáky. Ale ani s tím materiálem, který dramatická konservatoř má, nedělá všechno, co by mohla dělat za daných okolností. První a hlavní její povinností je naučit adepty řemeslu, technice práce. Můžeme říci s klidem, že řemeslo, jež je v Emausích žákům vštěpováno, není prvotřídní. Je zastaralé, nehodí se k vyjadřování nové dobové náplně. Moderní vývoj tam zapadá jen náhodně, oklikami a působí dojmem slabé, velmi nesmělé ozvěny. Pochopíte to, když se podíváte na profesyory této školy. Dávají snad svým svěřencům, co mohou. Ale mnoho nemohou a hlavně nic nového, tkví všemi svými kořeny v době, která nenávratně minula.

Z této strany bude tedy sotva doplněn kádr dobrých, zdatných herců poctivě a moderně vyzbrojených. Zbývá naděje Studia při Národním divadle, jež bylo v „Přítomnosti“ prodiskutováno a v únoru tohoto roku uvedeno v život. Nemohl jsem být tomu ukázkovému představení přítomen. Aktovky, které si mladí vybrali, nebyly svědectvím zvláštní vynalézavosti ani průbojnosti. Tak nezačínají ti, kdo se nemohou dočkat, až je pustí na scénu, aby mohli ze sebe vyrazit, čím překypují. Nebo to teprve přijde?

Stejně elegicky by se dalo mluvit o naší expansi režisérské. Máme několik talentovaných režisérů. Je jich velmi málo, ale máme je. Nemyslíte, že by měli zatraceně co dělat, kdyby chtěli dát celoroční vysokou úroveň třem velkým pražským činohrám, které už máme? Já o tom nepochybuji. Představím-li si, že nové Národní divadlo bude potřebovat nejméně dva nové režiséry, nebo jinak vzato: že se pro staré Národní divadlo musejí najít dva noví režiséři, dělají se mi mžitky před očima. A jinak to bude filiálka filiálky. Těšíte se? Já ne.

Nakonec jsem si nechal otázku, která nepostrádá jistě pikantností: kde vezme nové divadlo autory? Především, kde vezme nové české autory?

Při veškeré úctě, kterou mám k několika málo českým dramatikům, musím říci, že situace na našem dramatickém trhu se podobá situaci snědeného krámu. Dramatici, kteří nejsou hráni, si obyčejně stěžují na lektory, dramaturgy a činoherní šéfy. Adresa nebývá správná: chyba je v dramatické tvorbě, již stihla impotence.

Není to případ speciálně český. Je vyloženě mezinárodní. V celém světě si ředitelé nařikají ne nedostatek dobrých her, i magnáti, jejichž divadla vykazují milionová aktiva.

V Československu je to jenom víc vidět, protože jsme menší, než ostatní státy a protože nemáme právě málo divadel. Čím více jich bude, tím bude nedostatek dobrého repertoáru patrnější. Stačí srovnat repertoár uskutečněný za Kvapila na Národním a Hilarův repertoár na Vinohradském s dnešním repertoárem obou těchto divadel, aby vynikla dnešní bída.

Čeští autoři jsou po válce zastoupeni v repertoáru nepoměrně lépe, než v předválečném. Ale první doba, nesená hlavně bratry Čapky a Langerem, opadá. Tři autoři neudrží národní repertoár. A prameny nejsou věčné. Proto jsme v posledních několika letech svědky zajímavého úkazu, že je v repertoáru divadel slibována novinka toho a toho význačného českého autora, ale název hry se bohužel ještě nezná...

Nevím, bude-li nejlepším užitím peněz určených druhému Národnímu divadlu, dají-li se na stavbu moderního paláce Radiojournalu. Bude to jistě účelnější, stejně jako by bylo účelnější založit s tímto kapitálem první velký, moderně vybavený český filmový atelier se zvukovou aparaturou. Měli by v něm co dělat mnozí lidé z našich divadel, a kapitál by se při pevném vedení vrátil brzo i s úroky.

Každý by věděl něco jiného, kam ty miliony dát, a každý má svou pravdu. Ale je nutno opakovat znovu, že stavět druhé Národní divadlo bez důkladné přípravy v těch hlavních bodech, o nichž jsem psal, je podnik ukvapený, nezaručený, třebaš reprezentativní.

Nejdřív materiál, potom stavět!

P O Z N Á M K Y

Lidé, kteří nemohou nic zkazit.

Lidé, kteří nic nemohou zkazit, jsou největší škůdci našeho veřejného života. Najdete je všude — zejména často na vedoucích místech. Jsou hojně zastoupeni zejména mezi t. zv. politiky. Průměrní dobráci, kteří jsou stavěni na vynikající místa proto, že nejsou osobnostmi, že se zdá, že žádnou lampu sice nerozsvítí, ale také žádnou nerozbijí, že budou milí a konciliantní ke svým stoupencům a odpůrcům a že budou zejména mít smysl pro lidské slabůstky svých bližních.

Je veliký omyl, že tyto lidé nemohou nic zkazit. Zkazí velmi mnoho tím, že ochotně věří každému klepu: vždy a ve všech oborech života najdeme je proto spiknuty proti osobnostem, proti duchu. Jsou tvrdošíjnými spiklenci proti každé hlavě, která vynikne nad povrch hladiny, jsou velmi vřelými přívrženci zaběhaných šimlů, zákulisních

pletetek a malých kšeftíků, metody: malý dar, velký přítel. Největším neštěstím jsou lidé, kteří nemohou nic zkazit v čele velkých podniků nebo úřadů. Tam mohou zkazit totiž prostě vše a také zkazí. Protože nejsou schopni posuzovat zaměstnance podle práce, posuzují je podle toho, jak ochotně jim kdo donáší. Posuzují je podle vnějšího vystupování, podle povrchního dojmu, mají vkus krámských slečinek. Nade vše jest jim, aby znali lidské slabůstky kde koho. Odtud je k špiclovskému systému jen krok. Můžeme přímo říci, že čím větší byl kdy úpadek ducha v naší politice, tím větší konjunkturu měli špiclové, kteří zkoumali nižší stránku lidí, ty vlastnosti, jež byly dostupny jejich duchu a jejich inteligenci.

Jestliže mladá generace politická si postavila mezi prvními požadavky postulat kvality, pak to neznamená jenom, že veřejné věci mají být vedeny odborně. Znamená to i velikou očistu veřejného života, neboť tam, kde hodnoty jsou měřeny kvalitou, není místa ani pro štrebrý, kteří jsou zvyklí vyhrávat své bitvy vyžehlenými kalhotami, pozváním k obědu a malými pozornostmi k vánocům. V kvalitní demokracii nebude však místa pro rozvalené strejce, kteří tak dobrácky vypadají, ale kam vkročí, tam neroste sedm let tráva. Neškodní dobráci nejsou dobráky proto, že mají dobré srdce, nýbrž jednak ze zbabělosti a jednak proto, že nemají myšlenek, které by přísně uplatňovali. Jsou mravními nihilisty, za nic se nebíjí, o nic jim nejde, a proto nemají, co by vymáhali, kromě bezmezného respektu k vlastním osobám. Nejsou rigoristy, nemá-li náhodou jejich podřízený na zemi větší koberec, než oni sami. Ale dovedou nenávidět. Ne onou horkou nenávistí, jež se může každou chvíli obrátit v lásku, nýbrž onou studenou nenávistí, jež sahá sedm let za hrob. Není podlejšího tvora, než je neškodný dobrák, zejména dostane-li se na místo, kam nepatří. V tak zvaných společenských kariérách, jež jsou vyhrazeny lidem tohoto typu, jest nutno hledat zdroje oné studené nenávisti k inteligenci, oné soustavně šířené nedůvěry ke každému, kdo něco chce, onoho materialismu nevyznávaného ústy, ale praktikovaného životem, jenž činí naše ovzduší tak těžko dychatelným. Demokracie bohužel přeje kariérám „lidí, kteří nemohou nic zkazit“. Jest to její vlastnost, se kterou jest nutno počítat. Tito dobráci — Němci jim říkají „Gemutsmenschen“ — si podávají ruce přes bariéry politických stran právě tak, jako si je podávají tvůrčí intelektuálové. Mají úžasný nos, aby vycítili na sto honů člověka, s nímž je možno se sčuchnout, jako mají úžasný nos také pro to, koho se varovat. Nejtíže ze všeho snázejí ironii a hledají ironii za každou oznamovací větou, je-li jen tato věta pronášena z podezřelých úst. Lidé, kteří žádnou lucernu nerozsvítí, lucerny opravdu rozbíjejí, ale jen když nikdo nekouká. Obraz světa, který si utvoří z klepů, podezření, polopravd, je ovšem nakonec tak falešný, že v něm posléze přece zhytnou, ale škody, které natropili, se nedají napravit ani po desetiletích. Jsou lidé, kteří mohou mnoho zkazit. Mohou zkazit i leccos dobrého. Ale jejich kazimířství není daleko tak škodlivé, jako oportunismus těch, kteří nezakazili ještě nikdy nic. Tito neškodní neškodí částem, nýbrž celku. Co vezmou do ruky, hyne za příznaků vnějšího blahobytu. Není jinak možno u lidí, kteří znají svět z doslechu, z druhé a z třetí ruky. Byli za Rakouska t. zv. státníci, kteří si dávali z policie denně předkládat zprávy o tom, jak se páni zákonodárci v různých místnostech v noci vyražejí. Kdož ví, k čemu nebude dobré to jednou vědět. I u nás byl za některých režimů zaveden podobný systém, jenomže s tím rozdílem, že těmito úkoly nebyla pověřována policie, nýbrž orgány vyšší. Malí lidé malého duševního formátu se zásobovali vědomostmi o tom, co právě jim bylo dostupno. Lze říci, že v poslední době se vedoucí politikové stali bohudík kritičtějšími vůči těmto metodám dobráků, kteří nemohli nic zkazit a proto kazili jenom atmosféru. Ale k tomu, aby platil argument místo klepu, aby platil formát místo komornické horlivosti, máme ještě velmi daleko. Tento úkol, uplatnit kvalitu a argument, vybojovat úroveň, je dnes daleko aktuálnější, než všechny úkoly jiné. Proto mladí lidé bez rozdílu politického přesvědčení jsou solidární proti vládě fotrů, salonních flákačů a společenských kariér. A čím budou fotřiči a dobráci natvrdejší, tím větší bude tato solidarita.

Alfred Fuchs.

ŽIVOT A INSTITUCE

P. Janák:

Město, půda a investice.

V úvahách a stížnostech na naše stavebnictví, kterých je tak mnoho a mnoho, nemluví se nikdy o tom, jak se zachází s půdou. Správa měst a stavebnictví mají sice s půdou a mezi sebou řadu palčivých otázek: získání vhodných pozemků, jejich regulaci, pozemkovou lichvu; ale nikdy se nemluví o tom, jakým hospodářským elementem v tom všem je půda, i ještě potom, když je vhodná, je získána, zregulována a dokonce již zastavěna. Půda není u nás zatím vůbec nějakým hospodářským součinitelem. Převládá mínění, že půdy je dost, že jde jen o to proměnit ji ve stavební pozemek.

Rozhlížíme-li se proto v našich městech a osadách, ať už tato mají za podklad dobré nebo špatné plány regulační, po tom, jak domy na pozemcích a půdě byly nastaveny, uvidíme, že každý stavebník a obyvatel chová se zcela dle své chuti. Úkrojí si půdy, co chce nebo nechce, a usadí se na ní. Zákony a stavební ustanovení zakazují jen, aby půdy se nevyužilo příliš, aby jí nebylo k zamýšlenému účelu stavebnímu málo. „Víc“ půdy se nikomu nezakazuje. Jsou obyvatelé, kteří se půdou přecpávají, ale jsou zase třídy obyvatelů, které trpí podvýživou půdy. Jakmile by se o tom jen poněkud počalo uvažovat, shledalo by se, jak půda je jedním z důležitých podkladů dobrého bydlení a její nedostatek — bída bydlení.

Veřejné mínění vyzná se ve věci jen docela přibližně. Je tu zase onen běžný a povrchní názor, že co do půdy jsou patrně dva různé způsoby bydlení: Buďto na malé ploše: „úsporné“, hromadné, ve velkých domech, činžácích, nebo ono pěkné, na velkých parcelách, uprostřed zahrad v rodinných domech. Na obě hledí se tak trochu křivě: o prvním se myslí, že to tak musí pro chudé lidi být, to druhé, individuální, je prý pro lepší lidi, bohatší, nebo pro ty, kteří na to věří a nedají si to vymluvit. Veřejná správa města stojí dosud nad tím i oním nestranně, bez úsudku. Je jí v celku jedno, jak kdo, chtěje bydlet, bere si půdy. Dovoluje, když podnikatelé staví činžáky v ulicích a na parcelách využitých až do krajnosti, jak to připouští stavební řád, a nemá nic proti tomu, nemá míry, jak lidé jsou v těchto domech na sebe namačkání. Ale nemá také nic proti tomu, když jiná část obyvatelstva si usmyslí zabrat pro své rodinné domy ohromné lány půdy. Nanejvýše jednotlivci ve správě města tomu či onomu způsobu osobně straní dle svého sociálního nebo lidského založení.

Takto tedy naše města, ačkoliv máme regulační plány, stavební řády a správy měst, jež „organisují“ potřebu půdy získáváním vhodných pozemků, rostou co do plochy sama ze sebe, jak kdo chce, jaká je majetková a životní úroveň tříd obyvatelstva nebo jednotlivců. Nepozoruje se vůbec, co způsobuje spotřeba půdy.

Města jsou v tom s jistě strany ovšem přece jen hlídána. Jsou tu statistické a hygienické. Když takové město a jeho čtvrti, jak bůh dal a lidé chtějí, už stojí, sečtou obyvatelstvo a přepočítají ku př., kolik ho absolutně a poměrně v procentech přibylo, z toho zjistí hustotu bydlení, totiž kolik připadá obyvatel na jeden hektar ve vnitřním městě, ve čtvrti činžáku nebo v rodinných domcích. Ale sečtou také čísla úmrtnosti, lido-

vých a infekčních nemocí. Taková čísla by byla velmi zajímavá, kdyby nebyla současně velmi vážná. Ta čísla statistiků a hygieniků totiž ku podivu souhlasně a pádně doplňují obraz o zdravotní bydlení v činžácích i v rodinných domcích a charakterisují názorně souvislost zdravotní a různých hustot bydlení. Ku podivu: Hustší obydlí projevují se vždy jako méně zdravá a vždy s vyššími čísly úmrtnosti i sociálních nemocí. Není už to něčím, co by mělo burcovat pozornost k spotřebě půdy? Není už v tom poukaz, že hustota bydlení a osídlení neměla by zůstat jen soukromou věcí, ale že je v zájmu veřejného zdraví i to řídit?

Ale podívejme se jednou věcněji na tato čísla bydlení na půdě a na to, co způsobují. Přehlízíme-li statistická data, jak různě hustě lidé a to dobrovolně bydlí, překvapuje, že vedle čísel velikých hustot jsou čísla velmi řídkého osídlení. Vezměme jen dva kontrasty, které přicházejí u nás pravidlem v Praze. Ve čtvrti činžovních domů, jakou jsou dosud Vinohrady a jak se dále vesele v takové čtvrti staví, bydlí 800 až 1000 lidí na jednom hektaru. Na téže ploše ve čtvrti rodinných domů v zahradách bydlí i jen pod 100 obyvatel. Není nutno už nad tím se pozastávat? Zde i tam bydlí lidé, obyvatel vilové čtvrti bydlí však až třináctkrát volněji! Máme sice i jinde v sociálních rozdílech tříd podobné nerovnosti. Ale kde spotřeba životních podmínek byla by třináctinásobkem, mluvíme ihned o luxusu, a jsme ochotni dát si na to pozor. Ale tam, kde jde o půdu, nás třináctinásobek nijak nepozastavuje. Je pravda, půdou se nemůže nikdo přejísti, zkazit si zdraví. Ale ovšem mělo by napadnout, jak je to s těmi, kterým musí stačit prostor třináctkrát menší? Na téže ploše tedy tísni se třináctkrát více lidí a veřejná správa se nijak nad tím nepozastavuje. Obojí lidé to chtějí, anebo si to dají líbit. Ale tento rozdíl je tak veliký, že musí se stát otázkou, nemá-li ještě jiné veřejné důsledky. Nemluvme tentokrát ani o tom, že životní nutnost, kterou část obyvatelstva spotřebovává v nadměrném množství a jejíž zásoba není přece jen nevyčerpatelná, musí mít vliv na tvoření ceny.

Opravdu vedle toho, čím je nadbytek, dostatek nebo nedostatek půdy pro zdraví obyvatelů nebo pro zdravotnost trhu, nemá doba ani tušení o tom, že právě spotřeba půdy je důležitým součinitelem v organismu měst, v jeho možnostech, hospodárnosti, účelnosti a zdraví sociálním. Souvislosti mezi spotřebou půdy, jednotlivcem a organismem města jsou tak dobře jako neznámé. Jsou ostatně — zdánlivě i skutečně — tak složité, že bude možno do nich vnést světlo jen soustavnou vědeckou prací. Je to však nejvyšší nutno, protože je v tom jedna z největších zodpovědností za život měst.

Zastával jsem za své veřejné působnosti zvláště i jako člen regulační komise vždy stanovisko, že spojení půdou při budování města musí se stát jedním ze základních principů. A jsem přesvědčen, že spotřeba půdy musí být právě tak normována a regulována právě proto, že z ní vyplývá hospodárnost a v jistém smyslu i celý blahobyt města. Otiskují právě ve „Stylu“*) studii, která se zabývá vztahy mezi různým způsobem (hustotou) osídlení a veřejnými náklady (investicemi). Demonstrují to tam na osmi typech bydlení, počínaje běžnými činžovními domy až po rodinné domy ve velkých zahradách, tedy na způsobech, které jsou u nás obvyklé. Výsledky, ke kterým jsem dospěl, jsou tak závažné, že chci na ně i zde upozornit. Pro názornost vyberu zde a budu mluvit o čtyřech zvláště charakteristických typech osídlení:

*) Styl 1930 č. 2, 4—6. „Bydlíme hustě nebo řídko?“

I. Činžáky o pěti obytných patrech, v uzavřených blocích, špatný systém, jak se stavěly a stavějí dosud Vinohrady a Žižkov, 800 obyvatel na hektar.

III. Činžáky o pěti obytných patrech, stojící však v zahradách, v řadách nebo volně; kulturnější způsob, méně husté zabydlení, ale bydlení úplně v zeleni, jak se již jediné staví v Německu a bude konečně uskutečněno i v Praze (na Pankráci), 624 obyvatel na hektar, tedy obydlí méně husté.

VI. Rodinné domy v úsporné soustavě, hospodárnějšího půdorysu (as $75 m^2$) a na menších parcelách. Obydlení úsporné, ale dostatečně zdravé, obvyklé v celém světě (Holandsko, Anglie, Francie), naší domýšlivosti však nestačící, 160 obyvatel na hektar.

VIII. Rodinné domy, jak jsou u nás v oblíbě a minimálním ideálem každého bez rozdílu (100 metrů zastavěné plochy domu), parcely od 180 sáhů, 70 obyvatel na hektar, bydlení jistě krásné, ale nehospodárné a pro organismus města velkých důsledků.

Podívejme se nyní, jak obyvatel v těchto čtyřech typech osídlení nikoli jen bydlí sám různě draze, ale jak různě zatěžuje veřejné hospodářství města, i když tomu je to dosud jedno!

Podle uvedených studie jest tedy hustota obydlí, totiž počet obyvatelstva na jeden hektar:

I. 800, III. 460, VI. 160, VIII. 70.

Obyvatelé v těchto čtyřech typech bydlení spotřebují jak podivu různou plochu z celku města. Na jednoho obyvatele totiž připadá:

I. $12 m^2$, III. $22 m^2$, VI. $64 m^2$, VIII. $143 m^2$!

Tedy obyvatel vilové čtvrti má zapotřebí pro svoje krásné ubytování 12krát tolik plochy města jako ubohý obyvatel v žižkovském činžáku, kdežto obyvatel ze slušných a zdravých činžáků v zahradách jen dvakrát tolik a obyvatel úsporné kolonie jen pětkrát tolik. To už je prvý náznak velmi různé hospodárnosti půdou. Ale obyvatelé těchto sociálních typů mají různou plochu parcel; na jednoho obyvatele připadá totiž čisté parcely:

I. $8 m^2$, III. $17 m^2$, VI. $42 m^2$, VIII. $105 m^2$!!

Prosím, představte si každého z těchto obyvatel na této volné ploše, na které se smí (teoreticky) pohybovat a která mu musí na život stačit. Kdežto obyvatel činžáku musí žít a tísniť se na ploše $8 m^2$, obyvatel činžáku v zahradách na ploše dvakrát, obyvatel úsporné kolonie pětkrát, obyvatel v vilové čtvrti však na ploše víc jak dvanáctkrát větší! Tyto číslíčky měly by býti sociologu nepříjemné. Svědomí správců města je však vůči nim zcela klidné, nehne se, jako by se ho to nedotýkalo; je-li mu potřeba půdy pořád soukromou věcí chuti peněz a vkusu, smí to být už jen až sem. Neboť nyní lze říci tomuto svědomí města, že tíží obyvatelé různých sociálních typů spotřebují pro sebe velmi různé plochy ulic:

I. $4 m^2$, III. $5 m^2$, VI. $22 m^2$, VIII. $38 m^2$!!

Tyto číslíčky snad budou správu města už zajímat. Měly by zajímat. Budou musít jednou zajímat, ač dosud vůbec nezajímají. Pro jednoho obyvatele činžáků postačí, když správa města zřídí pouze $4 m^2$ ulic, pro lepší bydlení v oněch činžácích v zahradách bylo by třeba jen o málo více, $5 m^2$, v úsporné kolonii pětkrát tolik, ale ve vilové čtvrti devětkrát tolik!! Jak různá je tu povinnost města, jak jeho technické a hospodářské závazky jsou různé a jak různé náklady a investice na sebe město s lehkou myslí bere. Je-li svědomí města lhostejno, jak kdo si

bere půdy, jak se na ní tísni nebo rozvaluje, nemůže mu už zajisté být lhostejno, jakou povinnost množství ulic tím městu ukládá. Ale co stojí tyto ulice? Propočítal jsem náklady, jež z toho městu vznikají:

I. 649, III. 1108, VI. 3.150, VIII. 6.105 Kč!!

Přijde tedy jeden obyvatel městu velmi různě draho! Obyvatel činžáku je nejlacinější, obyvatel lidsky ubytovaný v činžáku v zahradách nepřišel by městu věru příliš draho vzhledem k tomu, že by bydlil lidsky, ani ne dvakrát, obyvatel úsporné kolonie stojí město ještě jen pětkrát tolik, ale obyvatel vilové čtvrti devětkrát tolik korun!! Propočítal jsem v těchto obnosech podrobně všechny náklady, které na jednoho obyvatele si „ulice“ vyžadují: nejen tedy stavbu ulic samotných (asfaltování nebo makadam), ale i odvodnění (kanalisaci), vodovod, plynovod, elektrický proud, elektrickou dráhu, veřejné osvětlení. Podotýkám, že všechny číslíčky vzaty byly úměrně k profilům ulic, hustotě obydlí a dle norem i cen obvyklých u obce pražské.

Jestliže si jednou svědomí města tyto číslíčky uvědomí, může hazardovat půdou? Může mu být lhostejno, činí-li si část obyvatelstva nároky na veliké parcely — nebo může je do nich dokonce nutit — jak se děje v Praze — když jeden obyvatel znamená takový násobek nákladů na veřejné investice?

Jistě bude zajímat i to, že zvláštní položku v nákladu za ulice tvoří zřízení hlavních tříd, oněch opravdu moderně zařízených, asfaltovaných, dokonale osvětlených a s elektrickou drahou. Těch musí býti totiž tím více, čím větší je město, tedy čím řidší osídlení. Cifry tyto jsou velmi zajímavé. Vypadá nejprve směšně, že pro jednoho obyvatele je třeba zřídit jen několik málo centimetrů takové hlavní třídy:

I. 1·4, III. 4·3, VI. 12·6, VIII. 27·6 cm!

Ale ovšem každý centimetr takové hlavní třídy je znamenitě drahý. Jen běžný metr kanalisace stojí 1000 Kč, jeden kilometr elektrické dráhy 1,100.000 Kč, vozy potřebné na tento kilometr opět 1,110.000 Kč, hlavní elektrický kabel 500.000 Kč za *km*, řádné osvětlení, kandelábry 500.000 Kč za *km*, stojí tedy jeden kilometr takové třídy, jichž má Praha ve svém regulačním plánu mnoho a mnoho kilometrů, ale sotva několik kilometrů začatých — a nedozařizovaných — 11 mil. 860.000 Kč!! Pak přijde ovšem i každý centimetr takové moderní třídy hezky draho — Kč 118·60; a na jednoho obyvatele podle různého osídlení připadne:

I. 284, III. 509, VI. 1.494, VIII. 3.273.

Svědomí našich budovatelů měst věru sotva si uvědomilo, že nejen je nutno šetřit na množství ulic a jejich ploše, nezakládat je nadbytečně široké (Vořechovka 20 *m* široké!), ale že se vzrůstem města nutně rostou na délce hlavní třídy, které vyžadují zvláště obrovských investic! Je-li na jednoho obyvatele vilové čtvrti třeba 2.828 Kč na zřízení ulic v jeho vlastní čtvrti, je třeba jen k vůli němu zřídit hlavní třídu (s veřejnou dopravou), což stojí 3.273 na obyvatele! Naše regulace a správy měst dopouštějí se, nejsouce si vědomy těchto číslíček, několika základních lidských, technických a hospodářských omylů: Především dovolují, aby velká část obyvatelstva byla směšněvána v činžácích způsobem (Žižkov, Vinohrady a nyní i Dejvice), který od staletí (jen u nás ovšem) nebyl zlepšen. Toto svědomí myslí, že to je dobré a necítí nutnost, dát i tomuto obyvatelstvu lepší podmínky: činžáky v zeleni! Druhý omyl je, že myslí, že nezáleží na tom, jak volně zakládají se čtvrti

vilové. Podporuje je dokonce, protože se mu zdá pro město rozhodujícím vkus!!! Třetím omylem je, že se město domnívá, že velké, ba co největší parcely ve vilových čtvrtích — ať již dle chutí obyvatel, nebo tím, že je město předepisuje — jsou pro město výhodné tím, že obec nemusí zřizovat tolik ulic! Věcné propočítání naopak ukazuje, čím větší jsou parcely, tím stoupá násobek zřizovaných ulic. V každém městě jde o povinnost ubytovati určitý počet obyvatel a tato povinnost (investice) bude tím menší, čím hospodárnější a účelnější bude osídlení.

Města musejí se zabývatí těmito vztahy mezi počtem obyvatelů, způsobem osídlení a investičními povinnostmi a musí obrátiti se k větší hospodárnosti, nebo spíše jen od nehospodárnosti k hospodárnosti. Neboť v tom je jedna z příčin dnešní existenční krise měst, zvláště velkých.

Ve své studii ve „Stylu“ demonstruji hospodárnost a nehospodárnost na dvou příkladech měst pro tentýž počet obyvatel: 10.000, různě postavených, jednou dobře, jednou špatně.

Špatně postavené město je ono, jak dosud je hloupě stavíme. Jedna polovina obyvatel je v činžácích, v uzavřených blocích a bydlí tu špatně, nezdravě. Druhou polovinu správa města nechá, nebo nutí ji bydlet na ohromných parcelách.

Druhé město, dobře postavené, je vědomě hospodárné. Polovina obyvatel bydlí i tu v činžácích, ale v otevřené soustavě, úplně v zahradách, tedy lépe a zdravěji. Druhá polovina obyvatelstva je v rodinných domech úsporných co do velikosti i parcel v řadě typů dle sociálních vrstev, z nichž teprve nejposlednější typ bydlení jsou naše „vily“ o velkých parcelách.

Srovnání obou typů a jejich hospodárnosti je, myslím, přímo zřucující. Město pro 10.000 obyvatel postavené:

	špatně:		dobře:
má plochu	77.65 ha	jen	51.51 ha,
která má zeměděl.			
cenu	1,553.000 Kč	„	1,030.200 Kč,
ale jako stav. místa			
stojí	51,875.000 „	„	38,945.000 „
plocha ulic jest . . .	208,556.000 m ²	„	144.520 m ² ,
jež stojí investič.			
nákl.	33,820.000 Kč	„	24,708.000 Kč!!

Tedy město pro 10.000 obyvatel má plochu menší o 26.14 ha (o 34% méně), na půdě zemědělsky levnější o 523.000 Kč (o 34%), do pozemků jako stavebních míst nutno investovat o 12,830.000 Kč méně (o 27%) a náklad na investice uliční je menší o 9,112.000 Kč (o 27%).

Představme si totéž o městě 800.000 obyvatel, ku př. o Praze. V číslicích podávajících theoreticky špatnou a theoreticky dobrou Prahu, tedy, kdyby byla vybudována jednou moderním racionálnější způsobem, po druhé tak, jak ji stavíme nyní. Není ovšem možno brát ohled na zvláštní povahu terénu, nerovnosti, ztráty ploch, jež jsou ovšem v obou případech, dobrém i špatném, tytéž. Tedy theoretická Praha dobře postavená proti Praze špatně postavené by byla jen v investicích za ulice skoro o 3/4 miliardy levnější, do pozemků jako stavebních míst by bylo investováno méně o celou miliardu. Co by si Praha mohla za takové 2 miliardy poříditi? Ale i tyto číslice jsou theoretické. Škody ve skutečnosti jsou daleko, daleko vyšší.

Avšak jsou tu ještě jiné další skutečnosti, které jsou a spolutvoří osudně, navždycky hospodárnost města,

jeho udržování a jeho blahobyť. Tak především relativní velikost města způsobuje větší či menší hospodárnost provozu, tedy při tomtéž počtu obyvatelstva menší režií i menší náklad životních sil, ale i podstatně menší náklady udržovací (čištění města, kropení ulic, veřejné osvětlování, ba i: policejní dozor atd.). A pražský problém vody s tím těsně a osudně souvisí!!

Naše města, budující se bez všeho tohoto rozmyslu, mají sama před sebou nedozírnou hospodárskou zodpovědnost, rostou-li do šíře, aniž by si dělala z toho svědomí. Musejí se odhodlat i tu nejen k větší hospodárnosti, ale přímo: k absolutní racionelnosti.

A. Urban:

Potíže s radniční demokracií.

II.

Bude zajímavé uvědomiti si složení pražského obecního zastupitelstva podle povolání. Je v něm 11 advokátů, 13 obchodníků, továrníků, větších živnostníků a osob, odpovědných za hospodárství větších podniků, 12 státních úředníků a zaměstnanců, 7 úředníků městských, 4 úředníci ve výslužbě, 6 úředníků soukromých, 2 lékaři, 17 dělníků a zřizenců, 10 tajemníků různých korporací odborových a podobných organizací, 3 samostatní řemeslníci, 4 architekti a stavitelé, 4 profesori nebo docenti vysokých škol, 1 středoškolský profesor, 1 učitel, 1 ředitel veřejné obch. školy, 1 farář a 1 novinář. Tak aspoň určuje jejich zaměstnání Almanach města Prahy, v němž jsou snad malé nepřesnosti. Nicméně hned na první pohled je zřejmo, že v zastupitelstvu mají silnou převahu členové tak zvaných inteligentních povolání, kteří mají aspoň úplně středoškolské vzdělání.

Pracovní schopnost tedy by zde byla a již z výpočtu povolání je vidět, že zastupitelstvo není tělesem analphabetů. Ale, jak již bylo řečeno (viz Přítomnost číslo 24) v prvním článku, není tělesem odborníků a odtud pramení nesnáze radniční správy, nesnáze, zvýšené ještě tím, že toto těleso dostává k rozhodnutí věci a problémy, které neprošly sítem odborné kritiky a odborného jednání mezi zástupci interesentů, a tím, že jde převážně nikoliv o rozhodnutí zásadní a rámcová, nikoliv o normy, nýbrž o praxi a o věci čisté a mnohdy až úzce odborné. Jak lze očekávat od advokátů, aby se vyznali ve věcech, týkajících se stavby kanalizační sítě a jak od architektů nebo lékařů, aby měli pochopení pro hledání úhrady na obecní rozpočet?

Politické strany měly by při sestavování kandidátek hledět hlavně k tomu, aby na ně dávaly osoby, jejichž povolání může jim být pomůckou při jejich radniční práci. Překvapuje malý počet techniků v zastupitelstvu a poměrně velký počet advokátů (nutno však uznat, že náhodou mezi advokáty je několik skutečně vynikajících komunálních pracovníků). Mnohokrát bylo řečeno, že problém Velké Prahy je především problém technický a přece o něm rozhodují spíše političtí tajemníci, soukromí a jiní úředníci, nehledě ani k lidem, jejichž malé předběžné vzdělání, až na malé výjimky, stěží může jim dát schopnost porozumět nějakému technickému problému.

Jak již uvedeno v prvním článku, zpracovávají materiál, dodaný úřady městské radě, komise, v nichž jsou odborníci. Lépe řečeno, mají být. Protože počet komisí je velký, nemohly být všechny funkce v nich obsazeny

členy zastupitelstva a proto jmenovaly do některých politické strany své zástupce z řad svých členů do zastupitelstva nezvolených. Budiž po pravdě konstatováno, že v mnoha případech jmenovaly do nich odborníky, ale nestalo se tak vždy. Na příklad do komise pro finanční správu obce byli jmenováni obvodní policejní inspektor a pekařský dělník, do komise technické jeden dělník a jeden tajemník Mezinárodního všeodborového sdružení. Zajímavé je složení technické komise, jejíž rozhodnutí přebírá městská rada a obecní zastupitelstvo téměř bez výhrady; je to ve velké většině případů jediná instance mezi městskou radou a úřadem. Podle Almanachu města Prahy za rok 1930 jsou v ní: čtyři inženýři, tři stavitelé, dva mistři lakýrnickí, mistr kolářský, sochař, strojmistr, ministerský inspektor, velkoobchodník, železniční zřízenec, tajemník Mezinárodního všeodborového sdružení a dělník. Nějakým zázrakem se stalo, že tato komise funguje lépe, než by se podle jejího složení, naprosto neúměrného jejím úkolům, zdálo. Jednání komise jsou neveřejná, ale lze mít bezpečně za to, že neodborní členové komise se dosti zapracovali a že se odborníkům podařilo ve valné části případů ovládnout situaci. Ale nicméně je povážlivý tento systém, který připouští, aby odborná komise sestávala ze sedmi odborníků a desíti neodborníků. Kdyby se v některém technickém úřadě obecním vyskytl šilenec, který by navrhl nejnesmyslnější projekt, není myšlenka, že by návrh byl přijat jak komisí, tak městskou radou i zastupitelstvem, tak absurdní. Je sice pravda, že tato komise nedělá do nebe volající chyby, ale přece je patrné, jak někdy je v rozpacích a neví, kudy kam. Typickým případem je tahnice o Dienzenhoferův pavilon, o němž se v technické komisi jednalo mnohokrát, nikdy však se komise nedovedla postavit na nějaké zásadní a rozhodné stanovisko. Bylo zřejmé, že nedůvěřuje sama sobě a že si prostě s věcí neví rady.

Podobně je tomu s mnohá jinými komisemi. Možno říci, že pokud pracují dobře, je to zásluhou několika jednotlivců, jako vůbec lze říci, že celá radniční práce leží na malém zlomku pracovníků. Osoby, které na pražské radnici mají opravdu dokonalou kvalifikaci k řízení obecních věcí, lze spočítat na prstech. U národních socialistů jsou to vedle primátora dra Baxy hlavně inž. Mölzer, ředitel dr. Zenkl a V. Černý, u sociálních demokratů dr. Langer a náměstek Kellner, u národních demokratů prezident Martinec, dr. Štůla a arch. Kříčka, u živnostníků náměstek Hadrbolec, z bývalé Národní strany práce ředitel Štěpánek a inž. Čermák. Na těchto lidech spočívá radniční práce a na štěstí pro Prahu jsou to lidé velkých kvalit, v mnoha případech vzory komunálních pracovníků.

Nemohou ovšem působit všude a stačit na všechnu práci, čímž lze vysvětliti, že některé obory obecní práce mají velké úspěchy, jiné zase, které neměly štěstí, aby v nich byl člověk dobrých kvalit, jsou neustále pramenem stesků a trápení. Některé z těchto postižených oborů mají alespoň opět štěstí, že jsou spravovány výtečnými úředníky, jiné nemají ani to. Vedle oněch dobrých pracovníků je na radnici asi deset členů zastupitelstva a městské rady, kteří nahrazují osobní schopnosti píli a pracovní energií, zbytek pak, nějakých 75 lidí, je jen hlasovací materiál, který má ovšem kdykoliv možnost překonat hlasy dobrých a schopných pracovníků.

V pátek dopoledne bývá schůze městské rady. Ve středu k večeru nebo ve čtvrtek ráno dostávají členové městské rady tištěný program této schůze, který mívá

as 300—400 bodů. Podívejme se, jak vypadají některé body, o čem všem se má mluvit a o čem musí členové rady rozhodovat. Na jednom takovém programu je 388 věcí. V první části jsou návrhy úřadů na povolení parcelací, stavbu činžovních domů, různé přestavby a jiné stavební věci. Úřad navrhuje v jednom případě, aby městská rada povolila stavbu čtyřpatrového domu na jednom místě a hned při dalším čísle žádá, aby stavba pětipatrového domu na jiném místě byla zamítnuta. Lze mít za to, že má dobré důvody k těmto návrhům a že jedná správně. Důvody jeho zástupce v městské radě také oznámí. Kdyby některý člen městské rady chtěl rozhodovat skutečně podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, pak by musil se jít osobně přesvědčit o podstatě jednotlivého návrhu nebo mít tolik technických vědomostí, aby podle spisů, které jsou městské radě k dispozici, mohl bez váhání rozhodnout, má-li úřad pravdu či nikoliv. O žádostech za udělení domovského práva je konečně snadno rozhodovat, horší už je třeba program dozorstva nad stavbou nemocnice Bulovky. Pro tuto stomilionovou stavbu zadávají se v každé schůzi městské rady dodávky na nejrůznější zařízení, od nejjednodušších věcí až k nákladným a složitým lékařským přístrojům. Na příklad dodávka bednářského zboží má být zadána čtyřem firmám. Městská rada má podle návrhu dozorstva schválit, aby se sudové dížky zadaly jedné firmě a žehličí prkna firmě jiné. K návrhům jsou připojeny srovnávací tabulky, jejichž studium při spoustě zadávaných prací by trvalo několik hodin. Pro správné rozhodnutí bylo by ovšem nutno, aby se ten, kdo má rozhodovat, se také přesvědčil o kvalitě materiálu. V rozsáhlém technickém programu je třeba návrh, aby obec koupila z regulačních důvodů dům za Kč 100.000.—, je tam velké množství návrhů na prodeje pozemků, jejichž ceny jsou v každém případě jiné. Bylo by potřeba, aby každý člen městské rady při nejmenším prostudoval spisy, aby věděl, jaké jsou ceny pozemků v onom místě, je-li skutečně zapotřebí dům koupit, a odpovídá-li cena poměrům. Hned po technickém programu musí městská rada rozhodovat o věcech elektrárenských, vodárenských a plynárenských. Každý člen má hlasovat o tom, je-li potřeba klást vodovod do nějaké části města nebo k nějakému domu, není-li předražena cena plynu a je-li potřeba, aby se tramvaj prodloužila do určitého předměstí. Správní rada malých podniků navrhuje, aby bylo povoleno Kč 80.000.— na rekonstrukci obou lapáků na odpadky u porážek v ústředních jatkách, sociální úřad chce, aby v nadaci Anny Cardové pro sirotka-dívku bylo obsazeno jedno místo s ročním požitkem a dáno určité osobě. Kanalizační úřad žádá, aby se vystavělo potrubí od desinfekční stanice na Bulovce Povltavskou silnicí do Vltavy nákladem Kč 700.000.—, hospodářský úřad zase chce, aby městská rada zadala propachtování pozemku v Hrdlořezích ve výměře 3539 m² za určitých podmínek určité osobě.

Každý návrh z 388 bodů programu je jiný a obsahem se tak různí, že je vyloučeno, aby o nich všech měl jeden člověk vědomosti, dostačující k tomu, aby s dobrým svědomím hlasoval pro nebo proti. Jen studování spisů, bez osobní prohlídky objektu nebo zjišťování situace by zabralo i velmi inteligentnímu člověku tolik času, že by celý týden měl od rána do večera co dělat. Všechny tyto věci jsou v městské radě vyřízeny během dvou, tří hodin, ve zdrucující většině přijaty podle návrhů a komisí. Celkem málokdy se stává, že některý člen městské rady aspoň nahlíží do spisů, které má k dispozici, a to

bývá jen tehdy, když je zvenčí nějakým zájemcem na věc upozorněn. Výjimku tvoří jen body programu, týkající se dodávek, přidělování bytů a věci zaměstnaneckých. Tyto věci poutají největší zájem městské rady a zastupitelstva. Nelze ovšem říci, že by to byl zájem, diktovaný ohledy k potřebám obce, nýbrž jde o zájmy diktované potřebami stran. Na pražské radnici řadí jako málokde jinde politický klíč. Podle něho se přidělují radniční funkce, byty, úřednická místa i dodávky. Předsedou správní rady vodáren stane se profesor pojišťovací matematiky proto, že jeho strana má svou početní silou nárok na místo vedoucí osoby některého obecního podniku, nestane se jím však inženýr, který o věci něco ví. Politická legitimace v kapse má pro kariéru radničního úředníka právě takový význam jako ve mnoha jiných veřejných úřadech. Pokud jde o byty v obecních domech, které často ani bytu nepotřebují, je otázka. Stal se případ, že čtyři měsíce jeden obecní dům zůstal neobsazen, protože se politické strany nemohly dohodnout o tom, jakým způsobem si politický klíč vyrobí. Pokud jde o dodávky, je těžké vnikat do alchymistických kuchyní jednotlivých stran, jisto je však tolik, že projevují velký zájem o to, kdo určitou věc dodá, a že v seznamu dodavatelů obce pražské jsou stále též jména. Zadávání prací nebo zboží děje se vůbec u obce pražské způsobem naprosto nevypočitatelným. Ti, kterým nebylo dopřáno stát se obchodními spojenci obce, vypravují, že jejich oferty jsou zamítány nejen tehdy, když jsou vyšší než oferty jiných šťastnějších lidí, ale i tehdy, když jsou nižší. Zamítavé rozhodnutí může znít takto: Vaše oferta je příliš vysoká, zadali jsme dodávku lacinějšímu oferentovi, ale může znít i takto: Vaše oferta je nejnižší, ale přes to jsme zadali práci jinému, protože jsme dospěli k přesvědčení, že nejste schopni tu věc tak lacině dodat a že byste přišel v polovičce práce se žádostí, abychom Vám přidali. Je pravda, stává se skutečně, že firmy úmyslně oferují hodně lacině a počítají, že dostanou přidáno, až práce, na příklad stavba kanalisace, bude rozdělena, a stalo se mnoho případů, že nakonec nejlacinější oferta se stala nejdražší. Ale každý jasně vidí, jaká široká vstupní brána se otevřela korupci při takovémto způsobu rozhodování a jakých škod může obecní hospodářství utrpět. Nedávno se zadával nájem ovocného stromoví v Seminářské zahradě. Vypsalo se veřejné ofertní řízení a když už nejlacinější ofertu podal pan X., bylo řízení najednou zrušeno a stromoví se zadávalo z volné ruky, při čemž pana X. přebil v ceně pan Y. V zastupitelstvu byl z toho velký poprask, ale nestalo se nic, co by vedlo k nápravě.

Rozprava o stromoví byla tehdy velice dlouhá a pohnutá a nikdo si valně nevšiml toho, že hned potom podával předseda správní rady vodáren zprávu o zásobování Prahy vodou, zprávu, kterou si zastupitelstvo samo vyžádalo. Zanikla úplně v šumu rozčilených hlasů, debatujících o způsobu, jakým se u obce zadává a kupuje. Stejně tak ve schůzi městské rady byla rozprava o finanční situaci obce knock-autována dvouhodinovou

debatou o tom, jak nejlépe vyhubit myši v Praze, a před krátkou dobou zajímala se městská rada z bohatého programu jen o to, komu se mají pronajmout uliční záchody. Rozprava by snad nebyla tak dlouho trvala, kdyby krátce před schůzí městské rady nebyly některé listy otiskly úvahy o tom, kolik vynášejí nájemci podzemní útulky, kdežto léta o tom nikdo v městské radě nevěděl a nemluvil a také se nestaral, zda by obec nemohla na nich něco víc vydělat.

Bylo by v celku nesprávné, chtít městskou radu nebo zastupitelstvo kárat, že projevují zájem jen o tyto věci. Do jisté míry je aspoň vidět dobrá vůle v tom, že mluví o věcech, kterým radní aspoň částečně rozumějí. Nelze jim vlastně ani také vytýkat, že neprojevují zájem aspoň o stadium spisů. Není prostě dosti dobře možno žádat, aby se člen městské rady vzdal všech vezdejších věcí a věnoval se jen otázkám samosprávy, když mu samospráva nedá možnosti k existenci. Až na primátora a náměstky jsou všechny funkce na radnici čestné. Městský radní, kdyby chtěl svědomitě vykonávat své povinnosti, musil by se vůbec vzdát svého zaměstnání a jestliže by mu někdy zbyl volný čas, musil by jej věnovat studiu X počtu problémů, o nichž má rozhodovat. Nepomůže ovšem, když se budou funkce honorovat, jak už je dávno v programu velkých radničních stran pražských. I kdyby dostávali všichni členové obecního zastupitelstva pevný plat, nebylo by možno, aby při nejlepší vůli stačili všechno zkontrolovat a všechno si ověřit.

Reforma radniční práce musila by vyjít s jiného hlediště. Je nutno oprostít volené funkcionáře ode všech prací, které nemohou stačit a jimž nemohou rozumět. Ani od nejschopnějšího ředitele soukromého podniku nelze žádat, aby kontroloval každý haléř vydání, jako se děje na radnici, kde městská rada musí nejen zadávat práce, ale také schvalovat vyúčtování a poukazovat platy za schválené účty. Demokracie na radnici zašla příliš daleko, zavalila se spoustou drobné práce, která jí brání věnovat se skutečnému řízení obce. Bylo by sice ideální, kdyby se každá maličkost mohla řešit zástupci lidu, dokonale o ní informovanými, ale to je, jak každý uzná, věc naprosto nemožná. Sotva lze nazvat demokracií kývání hlavou k několika stům návrhů a také to není možno nazvat kontrolou. Není vyloučeno, že by jak městská rada, tak obecní zastupitelstvo beze změny odhlasovalo návrh, aby primátor dr. Baxa byl popraven na Staroměstském náměstí, kdyby se náhodou takový návrh dostal na pořad jednání. Je sotva potřebí demokracie, aby se zabývala návrhem, aby se členu hasičského sboru koupila nová čepice, když starou ztratil při požáru, jak bylo před několika měsíci na programu městské rady pražské, téže rady, která se za chvíli na to věnuje rozpravě o rozpočtu města Prahy, dosahujícího desíti procent rozpočtu státního.

Centralisace, prováděná radnicí demokracií, je nejen zbytečná, ale škodí. Za dnešního stavu není ani úřad, ani odborná komise odpovědná, nýbrž odpovědnost má městská rada a ústřední zastupitelstvo. Ty však, jak již bylo řečeno, plně spoléhají na to, co úřady a komise navrhnou. Ti, kteří věci rozumějí, smějí jen navrhnout, ti, kdo nerozumějí, rozhodují. Markantním dokladem, jak tato demokratická centralisace škodí, je opět případ pražských vodáren, které nejsou samostatným podnikem a jejichž správní rada musí o každou maličkost žádat městskou radu. Naproti tomu Elektrické podniky jsou skorem úplně samostatný podnik, který vyřizuje většinu věcí sám. A Elektrické podniky prosperují.

Je nutno odcentralisovat radniční demokracii, přenešt vyřizování velké většiny věcí, jimiž se dnes zbytečně zabývá městská rada, do komisí nebo přenechat jejich řešení úřadům. Městská rada a zastupitelstvo měly by stejně dost práce, kdyby se věnovaly důkladnému a pečlivému projednávání rámcových věcí. Necht' rozhodnou podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, má-li se v Praze zavést druhé vodovodní potrubí, ale ať přenechají odborné komisi nebo úřadům řešení otázky, má-li se dodávka rour zadat firmě té či oné. Městská rada může sama uvážít a rozhodnout, kde se mají stavět obecní domy a kolik se jich má stavět, ale neměla by se už starat, kdo v nich bude bydlet. Bylo by pak docela dobře možno, že by se na některé schůzi městské rady objevil jen jeden bod programu, ale mělo by to výhodu, že by se o něm mluvilo aspoň tři hodiny. Bylo by pak na volených zástupcích obce, aby se snažili si osvojit podstatu toho či onoho problému. I když lze plným právem mít za to, že stranické ohledy by hrály při rozhodování městské rady stejnou roli jako nyní, nemohlo by docházet k tolika nesprávným rozhodnutím jako dnes, kdy se rozhoduje stejně politicky o věcech nikde neuvážených a nikde neprojednávaných. Městská rada by pak byla při rozhodování přece jen mnohem více vázána předcházejícím projednáním věcí odborníky a její členové by byli jistě lépe informováni než jsou dnes. Bylo by ovšem nutno změnit systém, jakým se obsazují funkce v komisích, které by se daly obsadit odborníky z řad radničních klubů, kdyby některé menší věci zůstaly na vyřizování jen úřadům. Komisi je dnes na radnici stejně příliš velký počet, některé z nich se svou pravomocí téměř kryjí.

LITERATURA A UMĚNÍ

Ferdinand Peroutka:

Styl nade všecko.

II.

Z nějakých sympatií k Vančurovi dlouho jsem váhal definitivně a nesmířitelně se rozzlobit na tento styl. Konečně jsem se však přece tak rozzlobil a odmítám každou útěchu. Řekněme pravdu, jaké to jest: je to nesnesitelné. Takový sloh patří do výstavy zvláštností, někde vedle nejdelšího plnovousu nebo něčeho podobného. Musíme předpokládat, že i spisovatel chce něco sdělit svým čtenářům: nějakou myšlenku nebo nějaký děj; to-muto prostému úkolu sdělování jest Vančurův styl neobyčejně na překážku. Má pravděpodobně nějakou jinou funkci; tuto jistě nemá. Přemýšlím-li, jakou funkci by mohl mít, shledávám, že autor asi se jím ustavičně přesvědčuje, že jest umělcem; jako by se bál, že najednou může vypadnout z náruče umění; je to druh nervosy; je to něco takového, jako když nervosní člověk večer třikrát se jde přesvědčit, že zamkl dveře; pětkrát jde se nervosní Vančura přesvědčit ke každé větě, že ji napsal umělecky. Jestliže ho napadne říci něco prostě, nepochybně stěná v obavách, že pramen poesie jest v něm na vysechnutí. Jsou známy ony fotografie těžkých atletů, kteří se dávají fotografovat se všemi svaly napiatými,

aby bylo vidět, že jsou silní. Vančurův styl je stejně okázalý, jeho metafory jsou tak důkladné a jako naběhlé svaly těžkého atleta na fotografii: aby bylo vidět, že je umělec. Je to umělecké? Rozhodně je to velmi umělé a rozhodně tomu schází všechna lehkost a spontánnost. Jeden muž, dívaje se na moderní židli, pravil nadšeně: ale to je znamenitá židle, i sedět se na ní dá. V tom smyslu je Vančurův sloh znamenitý: také se jím dá tu a tam něco povědět. O jedné své postavě z „Posledního soudu“ praví autor, že je to „muž, kterého nic nepřímělo, aby mluvil ve smyslu pádných sdělení“. Rád bych věděl, co by k tomu přímělo Vančuru. A přece, pádná sdělení — jaká to rozkoš pro spisovatele, jenž spěje za skutečností! Nepamatuji se na jediné pádné sdělení v „Posledním soudu“. Nemohu ovšem opisovat celou knihu, ale rád bych podal několik ukázek. Doufám, že začínající spisovatelé je pojmu jakožto příklad odstrašující. Román počíná jítrem:

„Nastalo ráno, do oken opět viditelných sype se záření, prach jitra padá a sněží, krajkoví záclon se chvěje, a tanečnice oděná perlami zkřížila ruce nad stolem, s něhož se nejdá.“

Až do té jakési takési tanečnice byla by to mohla napsat Růžena Svobodová. Od one tanečnice počíná a až do konce trvá slohová mystika.

„Stádo vozidel, hlomozné a bekvavé stádo s výbuchy motorů a klení šlo mimo pomník jako dvě časy a bylo slyšet místo čisté řeči a sprosté služby. Město... s úlomkem skály, která je tak krásná, že je nutno opakovati letopočet, abyste uvěřili svým hodinkám.“

Rebus, není-liž pravda? Sejde se žebrák s nějakým vzdělancem, sešlým astronomem Weilem, který v přímé řeči nám předkládá další rebus:

„Dík sedmi zimám a sedmi letům zvětšil se můj nezajem o zdejší krajinu. Jest mi odpočítati v kladném směru několik dioptrií, abych ji viděl rozsáhlejší aspoň o dvě míle.“

A Weil je takto líčen:

„Snad se mu nikdo nevyrovná v náruživém výboji, když v plískanici papíru bez uranoskopu, bez souřadnic, prost všech pochyb a nemyšle se o kvintik, pokřikoval v červenci na Labuť, Lyru a Delfína. Byly na svém místě.“

Nuže, kdyby to byly výjimky, snad by to bylo snesitelné, ač i pak bychom se ptali po smyslu a užitečnosti toho. Je-li však celý román psán v tomto stylu, je-li do každé věty vpraven takový nějaký elixír, kdo by to mohl čísti ze záliby? Po takové četbě se sahá ve chvílích, kdy se člověk dá unést abstraktními principy a odhodlá se přinést nějakou oběť vzdělanosti. Pozorujme Vančuru, udá-li se mu líčiti nějaký určitý děj: ani velmi vznešení spisovatelé nemohou se tomu někdy vyhnouti. Chce Vančura třeba vylíčiti, kterak Rusín Pilipaninec přechází pražskou ulicí. To v očích autorových je strašný úkol, a nepochybně jde nejdříve speciálně vzývat Musu. Povzývav ji, zhostí se svého úkolu takto (zhostí se svého úkolu — tento výraz vůbec neobyčejně přiléhá na Vančurův spisovatelský způsob):

„Otáel v jízdni dráze, jako by nesouhlasil se zamotanou jednoduchostí provozu. Snažil se býti dopodrobna neviditelným v jakémsi mimikri, pro něž se rozhodl, když odložil barvy lesa a přijal městskou šed... Zaražené obličje v kloboucích ustupovaly jako voda, do níž vniká lodní kýl, a jeho shledání s Weilem se stávalo věcí veřejnou. Dáma odklepávající svoji procházku zaostalým podpatkem, žasla nad neomaleností prostého zvyku chodití přímo a proti návodu, který přízni obce je vštěpován občanstvu, ať již kvapí k rozžhavené plotně a kypícímu hrnci či majíc své činy ve vážnosti, se šourá v hodnosti radovské (již roku osmnáctého, kdy všechno zešupačelo, byly urežány vousy).

Pilipianec prinášal úsmev, ktorý nebylo možno ani setrásť ani ukončiť a jeňž byl živěn skupinou svalů, odedávna nezúčastněných na výrazu. Smál se potrhuje ramenem, které nosívá střelnou zbraň, jako hospodyně, jež v důvodném veselí roztrěse nad zástěrou klíčku tkalounu.“

Mohl-liž se větším gestem rozmáchnouti Homér, líče, kterak Hektor kráčí do zápasu s Achillem? Prosim, aby nikdo netvrdil, že takový způsob psaní způsobuje autorovi rozkoš. Je to zmučené psaní. Er schreibt nicht gewählt, sondern gequält, řekl o podobném případě jeden Němec. Vidíme pot autorův i strach jeho, aby náhodou něco neřekl tak, jak mu zobák narost'. A i nám se skoro řine s čela pot, když to čteme. Když tedy Rusín Pilipianec pronikl zamotaností*) pražské frekvence a zamotaností Vančurova stylu, jež dopravě sdělení nehrozí menšími překážkami než ona dopravě zboží a lidí, a v níž jako v oné — jsou na křížovatkách hotové zácpy, začíná mluvit Weil s Rusínem. Zdá se, že o dialogu a jeho síle nebylo Vančurovi dáno něco věděti. Každý kousek těchto hovorů ponořuje do své husté literární omáčky, že už nezbyvá nic zřetelného. Poněvadž tu pak mluví Čech s Rusínem, zařadí autor zlomek filologické úvahy:

„Nikdo nebyl v nebezpečí, že by se nedorozuměl mluvě češtinou, jež propůjčuje vodopád časování bez námitek a dovoluje, aby kmeny jejího lesa obrostly chybami a zvuky právoznalců, již přikvapili bez slovníku u vážné snaze mluvit slovensky a rusínsky. Na této jemnosti (jež není krupobitím, abyste se pohoršovali) málo sejde.“

Možná, že Vančura opravdu věděl, co chce říci, ač se tak nezdá, a možná, že opravdu nebylo nebezpečí, že se tento Čech s tímto Rusínem nedorozumí, poněvadž oba mluví v podstatě nikoliv česky nebo rusínsky, nýbrž Vančurovou mateřštinou. Ale my jsme v nebezpečí, že se už nedorozumíme češtinou, jež propůjčuje vodopád časování bez námitek a dovoluje, aby kmeny jejího lesa obrostly metaforami, pod nimiž už kmeny skoro nevidět, a zvuky styloznalců, již přikvapili se slovníkem ve vážné snaze psát krásně. Ať se pan Vančura domýšlí cokoliv vznešeného o tomto svém stylu: je to zlozvyk. Jeho počáteční popis Prahy působí takovým dojmem, jako kdyby spisovatel z dob baroku se pokoušel popsat se svým omezeným a zastaralým slovníkem velkoměsto a jeho moderní příslušenství.

Podle „Posledního soudu“ musíme usuzovat, že jeho autor by se patrně raději dorozumíval květomluvou než obyčejnými slovy, jakými se také mluví. Slovo m l y n á ř připadá mu sprosté; tedy nikoliv mlynář, nýbrž a r c i d ě k a n m l ý n a. Doby, kdy ryby byly c h y t á n y, jsou ty tam. U Vančury jest ryba s k o l e n a. Muž německého původu — oh, jak by to znělo všedně! Budiž z toho muž německého s l o ž e n í. Kohout nezdvihá hlavu, nýbrž „zaklíná houštinu mezi studnou a úly“. „Truhlíčka ležela uprostřed nádražní síně jako jednoslabičné slovo, jež nikdo neslyší.“ „Těsná hodina se vyprazdňovala po způsobu hořkého léku.“ „Večeřeli sýr, a z tohoto zbytku parthenogenesi a středověkým vtípem vzrůstalo stádo.“ Mnoho hlasů? Ale kdež! To bývalo a, bůhdá, zase jednou bude. Zatím se mluví o „hrnci hlasů“. Hostinec, věřte tomu nebo nevěřte, je podoben „samci, který nebyl nikdy trestán“. „Přání ležla po zdech jako vši a padala dolů.“ Dostal zde někdo strach a utekl? Takové věci se dějí jen v dílech duchův

*) Pouhá zamotanost ovšem povznesenému duchu autorovu nestačí; učínež tedy z toho raději „zamotanou jednoduchosť“.

řádu nižšího. Zde dotyčný „zachytil se za hřívu strachu, jeňž ho vyvlekl.“ Hořící mlyn (vlastně ne mlyn, nýbrž m l ý n s k á m r š i n a) se krouť jako neřestný t a n e č n í k. Vítr na Vltavě je l a t i n s k ý. Pražský pískař tu prahl po přátelství dívčině

„jako selka, která se vrací ve svátečních šatech a bez deštníku z pouti, kde selští národové zhusta si přáli deště na svých nebesích (zemský ar odpovídá hektaru nebeských prostor) a právě když prosebnice je v polovině cesty, kde není stavení ani stromu, spustí se hrozný liják, jeňž ji zaplaví v provazišti kapek.“

Kdo, přečta toto všechno, je schopen ještě si pamatovati východisko, že totiž pískař toužil se státi dívčíným přítelem? Je nutno opět a opět uváděti na paměť našim spisovatelům, kteří extrémně dbají o svůj styl, že metafory jsou k tomu, aby věc ujasňovaly, nikoliv aby ji zatemňovaly. Ale trochu příliš metafor a k tomu tak důkladných a rozvětvených, jako je tato, postačí, aby jakýkoliv děj učinily zcela nezřetelným a aby jej přehlušily. Je to obyčejná začátečnická spisovatelská nezkušenost, neumět udržet správný poměr mezi věcí a metaforou, dovolit, aby věc, kterou chceme říci, se zcela ztrácela pod křídlem přirovnání. — Analfabetický Rusín, pískař a jejich děvče jedou na výlet a na vltavském břehu náhle zpozorují „odkaz impresionismu“. Děje-li se toto v „Posledním soudu“ s lidmi nevzdělanými, nepřekvapí nás, jestliže osud vzdělanců je horší a jestliže doktora Weila

„drátek nadhlavniku propichoval jako hvězdářskou loutku a páter k vláken myšlenek poutalo jej k strmému žislu povznesených hvězd a titěrného bláznovství absolutna, jehož není.“

Žebrák chce usnout — ale což může? „Tma vybuchovala barvami dne, čas probíhal lichou hodinou a všichni větrové byli zapřaženi do jeho snění.“ V tomto zvláštním prostředí nepíše se na papír čísla, nýbrž „papíry jsou plny početních veršů, jež se vystřihají veselí, a přece byly označeny kresbou havrana o jedné noze.“ A když někdo v opilství vystřelí, jak by to pak v tomto ovzduší mnoha slov a slůvek mohl omlouvat doktor Weil policajtovi méně krásně než takto: „Tot' okno náhody, násada rozmaru, vejce, jež jsme vyseděli uvažující.“

Váhá tu někdo z rozpaků? Nikoliv, neboť to by byl méně ušlechtilý způsob vyjadřování. Spíše se povzneseme k nesmrtelnosti, řekneme-li, že „rozpaky jako přetržený náhrdelník ztrácely chvíle“. Metafory, kterým vůbec nerozumím, raději vynechávám z tohoto posudku. Staří lidé si zde přejí, aby mladí lidé chodili „volněji a h o l e n í m é n ě p r o n i k a v o u“. Dívce se „kabelka kývala v hrstiče jako srdce ostrova a dvojsmyslná věštírna“. „Komisař odnášel svůj skřípec na talíři protivného úsměvu“; laciněji to autor opravdu nemůže udělat; zejména není možno, aby komisař odcházel a protivně se usmíval. Dva lidé mluvili se slepým žebrákem a pak odešli:

„Pronesená slova odrážela se v hladině slepoty, jako by šlo o verš a o Homéra. Ale plachetnice chabého zvuku byla předstížena mohutným stěžněm čekání, který si přisvojuje všechny barvy a nezná se k popelům a kouřům.“

S metaforami je to jako s voňavkou: několik kapek může býti docela příjemné, ale vyleje-li někdo na sebe celou láhev, je to špatný vkus, ne-li dokonce neřest.

Panu Vančurovi jako stylistovi nutno přísně vytknout nedostatek sebeovládání. Jako nedovede odolati možnosti dělat metafory, tak také nedovede odolati možnosti kupit přívlastky a přivěšovat věty vedlejší. Patří

to do celého barokního rázu tohoto stylu. Pozorujte po této stránce tuto větu: blíží se bouře nad řekou, a „zlověstné znaky jeden po druhém, svist, tma, měsíc, černé vody a všechny příkrasy srážek, narychlo stržené s balad a ztroskotání, padly na tůni, v níž se nepohybuje ani zrníčko písku, na řečiště, kde utopenec tlí mezi úlomky lahví a plechových krabic, na hladinu několika metrů, jejíž ryby jsou spočítány a na níž se nekryje žerď vděčných slavností, na louži, po které se vleče pruh olejů a slina chodce, přecházejícího most s příslovečnou rozvahou, a tyto přívlastky tak obecné měly dosti truchlivé síly, dosti zlého ražení, dosti šíleného světla, aby zděšily Odetu, Weila a mlýn, do jehož ramen padl křik kulicha.“

Proložil jsem věty vsunuté, aby bylo vidět, co je tu hlavního a co vedlejšího, a jak autor je neschopen ponechat si nějaký nápad pro sebe.

Josef Kodíček:

Šaty a mravnost na divadle.

I když nejsme právě Chelčickými nebo Savonaroly, neubráníli jsme se pohnutí při četbě článku poslední „Přítomnosti“, kde F. Peroutka apeloval na čest mužů, nutících nadané umělkyně k plýtvání energií na pohostinských zájezdech nebo k prodávání se, ačli chtějí dostátí požadavkům nákladné mody na jevišti. Opravdu thema, při němž mužský smysl pro čestnost lehce neusne.

Leč současně thema mnohem složitější než jest pouhý smysl pro spravedlnost — prostě proto, že v ně zasahují složky mnohem elementárnější, než sociální mravnost.

I když se vyhneme poněkud krasoduchým theoretikům ženského herectví, kteří již v převtělovacím duchu herectví vidí příbuznost s pudem prostitučním a kteří vyvozují hereččinu obraznost z pohlavního proteovství, přece při bližším poznání se přesvědčíme, že hereččino plýtvání silami na zájezdech i její útrapy z prodeje samé sebe jsou jen z menší části otázkou sociální. Naděje, že by udílení šatstva z divadelní krejčovny nebo podstatné zvýšení gáží pro herečky s t. zv. salonním repertoírem změnilo život hereček po mravní stránce, jest vyvrácena několikerou zkušeností praktického života. Vždyť ani herečky, jejichž příjmy z umění kryjí toaletní potřeby skvěle, neodříkají se příjmů ze své soukromé přitažlivosti a jejich život se nikterak nemění ve chvíli, kdy finanční rozpočet zaktivněl. Na druhé straně nelze pominouti četného počtu umělkyní, které se proslavily v plné počestnosti svých soukromých životů. Že by se právě herečky lišily tak podstatně od ostatních žen? Nikoliv; ať jest život umělkyní sebe intenzivnější, jejich žízeň po plném rozvíjení tvořivých sil sebe žhavější, podstatou zůstávají ženami. Egoismus umělecké vášně zatlačí někdy snáze rozpaky obecně mravní, v jiných případech však má tento egoism pramen svůj v cudnosti. Nečestnost i nedotčenost jsou v nich zesíleny obrazností i vznětlivostí, nelíší se však podstatou od vlastností jiných žen. Sebeprodej hereček i ostatních žen má stejné důvody. Leč z malé části jsou tyto důvody jen rázu sociálního. Lze říci se značnou rozhodností, že herečky, které se prodávají, prodávaly by se, i kdyby neměly s divadlem nic společného. Kdo může, ve velkém počtu případů i chce; jest sám sebou

puzen silami vnitřními a nelogickými — jako jest prostituční pud pudem temným a nelogickým. Sotva pomůže (ačli nejde o malé a umělecky nerozvitě začátečnice) toaletní příplatek, divadelní krejčovna tam, kde k dílu pohání osobní sklon, zvědavost, touha měnavých a různorodých vzruchů, chuť hráti mnoho životních rolí, sebeopojení, hlad po sebezapomenutí, chtivost peněz, sprostá napodobivost, zašmodrchanost komplexů, vnitřní patheticky lhavá touha po dramatickém utrpení, smyslnost nebo i bezpohlavnost, štvavě hledající úkoje, kde se jen dá, mnohdy i touha po moci, po zabezpečení ve stáří, nebo pud sebeničící a jiné ničící, msta za ztracený životní cíl, vnitřní pustota, nevíra a prázdnota, nedostatek jakékoliv úcty k hierarchii mravních a lidských hodnot, nebo slavomam, nenasytné dychtění zachytit odlesk z těch Pompadurek a Hamiltonek, nebo touha imponovat, přebít soupeřku vilou, automobilem, přáteli a slávou — můj bože, který spisovatel či genius dovedl by slovem vystihnout tak prastarou a temnou oblast ducha i pudu, již jest puzení nebo záminka k ženské prostituci, onu oblast, již stejně lze surově vyjádřit úslovím: Luder bleibt Luder — a záminka si k tomu najde?

Konečně najdou se i cynikové, kteří řeknou: a konečně, což se svět zřítí? Ethiky i cyniky však má v této otázce spojití odpor ke lži, která se skrývá příliš často v proľhaně sentimentálních výmluvách, jimiž jsou se slzami omlouvány činy, vyvolané jen a jen vlastním pudem a vlastní odpovědností.

Je-li tedy krajně nejisto, že se herečky mravně ničí jen proto, že nemohou vydělat na šaty, jest jisto, že se na našich scénách velmi přečenuje význam šatů. Ne že by neměly býti herečky elegantně oblečeny. Mají učit široké vrstvy půvabu i v oblékání. Nejsou jen interpretkami myšlenek a duchovních problémů, mají býti i představitelkami půvabu. Ale půvab a elegance není totéž, co drahé hadry od té či jiné slavné firmy. Naše herečky jsou do značné míry samy vinny, že se u nás elegance zaměňuje s drahou napařádností. Jsou známy velké herečky, které jsou na jevišti kněžnami a princeznami v šatech za několik stokorun. Viděli jste hrát Helenu Thimigovou v modré ševiotové sukni s bílou bluzkou a ztělesňovat jemnost ducha i šlechtický původ? Neviděli jste Alžbětu Bergnerovou v dívčích šatečkách jako od domácí švadleny? A cítili jste kouzlo její zeslabeně? Pohlédněte někdy na Karla Vávru, vzpomeňte Vojana nebožtíka — což nebyli někdy elegantní v šatech skoro rozmačkaných? Lze říci, že v málo městech zaměňuje se noblesa a elegance s bohatým „naštronknutím“ jako u nás. Těch barev a vleček, co u nás hýří! Problém není v tom, že naše herečky nemají peněz na eleganci, nýbrž v tom, že čím jsou často draž oblečeny, tím méně elegantně vyhlížejí, poněvadž jednak švadlena u nich leckdy převažuje osobnost, jednak umějí zřídka šaty nenápadně nosit a samozřejmě se v nich pohybovat. Však u nás nosí herečky na jevišti často velké toalety v denních dobách, kdy elegantní ženy nosí jen obleky prosté. Viděli jste někdy opravdu velké dámy tak pávovitě oděny jako jsou odivány naše herečky? A což herci! Ti nosí lakýrky i na venkovských výletech! Přátelé — ne v drahotě šatů, nýbrž ve způsobu, jak je nosíme, jakou máme v nich osobnost, spočívá elegance. Nežrítejte se jí! Nečinně z nouze čtnost a z faktu, že se neumíme oblékat a že i v drahých šatech vyhlížíme periferně, nevytvářejme si přízvuk literárních, duchovních herců. I elegance může a má býti duchovní a herečka má být elegantní, má se umět strojit, má být i světsky půvabná. Ale nemysleme si, že toho všeho

nabudeme, budeme-li přesvědčeni, že na př. Anna Sedláčková jest jen pro to herečkou, že má peníze na šaty. Není herečkou ani jen proto, že drahé šaty umí nosit a že někdy i v chudém cáru vypadá mondénně. Však ona je herečkou také pro jiné vlastnosti, a třebaže jest elegance její intonací, má ve svých dobrých rolích i dramaticky osudový nerv — v eleganci, která ji leckdy neopustila ani v chudém šatu.

Jest mýlkou klásti v protiklad mondénnost a duchovost; světskost a „literárnost“. Kolik herců právě ve spojení těchto zdánlivě protikladných vlastností našlo vlastní svůj výraz! Lze se domnívati, že nedostatečný smysl pro skutečnost a pro současného dozrálého člověka, kterýžto nedostatek znevažuje také platnost poloviny naší literatury, působí, že se tento umělý protiklad vytvořil. Plné kultury ho neznají a v plných civilizacích neplatí nedostatek výtvarného společenského půvabu (ani v oblékání) za diskvalifikaci pro duchovní a literární úkoly jevištní. Dokud k nervové reaktivnosti, herecké autosugesci nepřistoupí i ryzí výtvarný a vísuelní smysl, jest pokládati herecký výkon za polovičitý a struskovitý. Schopnost pohybovati se a nositi nenápadně šaty, zduševňovati i vnější společenský výraz, zesamozejmiti společenskou kulturu jest důležitější otázkou našeho divadla a celé naší kultury vůbec než nový režisérský -ismus. Svět už je tak obeznámen s hlubokými myšlenkami a exprese formálními, že pokládá jich předkládání v nerudných (ať přírodně živelných či boiotsky přeplácáných) obalech za důvod k mlčelivému ignorování.

Jistou souvislost, naznačenou F. Peroutkou, mají tyto věci i s ješitností. Herečky, na nichž jest švadlena důležitější než výraz tváře a typický pohyb, trpí spíše nedostatkem osobnosti a napodobivostí než ješitností. Klást švadlenu nad sebe, nezvládnout švadlenu, jest jistě nedostatkem ješitnosti. (Odvalu k deformaci vlastního půvabu mají ovšem i tyto herečky, slibuje-li deformace úspěch jako herecká nuance. Zde není nebezpečí.) Chtěl bych jen vzpomenouti jednoho z vrcholů neješitnosti, který skutečně budí úctu. Herečka, nezapomněl-li jsem, jest její jméno Koppenhöfrová, měla hráti ve Feucht-wangerových „Petrolejových ostrovech“ geniální mužatku, velkou obchodnici a majitelku světového petrolejového dolu, jejíž obličej připomínal podle autorova předpisu opičí. Herečka připravovala se přes půl roku na svou úlohu tím, že protahovala celý ten čas horní ret a dolní zešikmovala. Půl roku po dohrané úloze měly její rty opičí výraz i v životě soukromém.

V Berlíně řekli o této herečce — jejíž výkon byl ostatně blízek genialitě — že jest herečkou, která překonala ženskou ješitnost. Na jevišti měl jsem z této geniální gorily nejsilnější dojem — nápadně elegance v obludnosti. Ach, jak je ten svět složitý!

POVOLÁNÍ A ZÁLIBY

Berty Ženatý

Tělocvik — dušecvik.

Když se tolik lidí účastní debaty o sportu, dovolte, abych i já hodil klobouk do ringu.

Čekal jsem, že v průběhu debaty se přešinou ko-
nečně argumenty s pole hmotného na nehmotné — ale

nestalo se tak v míře dostatečné, a proto mi dovolte, abych tak učinil sám.

Nezapomínejme, prosím, že sport a hraní není jedinou záležitostí tělesnou — je to při nejmenším z padesáti procent otázkou duševní. Jestli hoši prohánějí míč — ať již nohama nebo rukama — nemáme se na ně dívat jen s toho hlediska, že provádějí „tělocvik“ — nýbrž s toho, že se tu současně cosi odehrává, co bychom mohli nazvati dušecvikem, srdcecvikem, karakterocvikem.

U nás je sportování, hraní a závodní tělocvičení (na náradí, prosím) na tak nedokonalém a nepokročilem stupni, že veliké většině lidí důležitost her po stránce duševního rozvoje jiných úplně uniká.

A protože se ani ve školách, ani v našich sportovních spolcích doposud snad neví o funkci tak zvaného „coache“, protože my všichni dohromady duševně příliš rychle stárneme — tu se nedivíme, že převládá názor kritiků, jako by sport byl provozován jedine pro to, aby rostly svaly a bořily se rekordy.

My dosud trochu imitujeme! My ve sportovní otázce nejdeme do hloubky. My málem děláme totéž, co dělali naši tatínci a naši profesori: osovujeme se na mládež proto, že se chce proskočit, a místo co bychom si měli dát práci a uvést do patřičných kolejí tuto bujnou energii — stojíme tu s tím známým dlouhým ukazovákem.

Určitým vlastnostem a přednostem se nemůže hoch naučit jinak jako hrou. Žádná kniha, žádné zákony, žádné předpisy, ba žádné básničky nemohou objevit, vyvinout a zesílit určité kvality povahy dětí a mladíků neb děvčat.

Měl jsem horké debaty o této věci s coachem jedné veliké střední školy v městě Rochestru N. Y. Řekl mi v podstatě toto: Postavte deset hochů vedle sebe. Dejte přinést můstek a kozu. Nafidte, aby nastupovali, přeskočili a odstupovali. Docílíte jediné věci — to jest, že se jim vyvinou určité svaly, ale při této akci nestalo se nic, co by uvedlo mysl v činnost. Kdybyste mezi těchto deset hochů zařadil duševně nevyvinutě, bojácně, odvážně, vyvinutější, nevěděl byste po cvičení o duševních kvalitách vašich hochů stejně málo jako před tím — a nemohl byste svou metodu povzbudit váhavě, tlumit temperamentní, dodávat odvahy bojácným, učit vůdcovství ty, kteří doposud v životě neměli příležitosti ku přebírání odpovědných kroků. Dejte těchto deset hochů na baseballové pole. Stanou se z nich foxterriéři. Pravidly hry budou nucení ke třem neb čtyřem podstatným věcem. Naučí se hbitosti zraku, rukou a nohou. Za druhé musí být ve stálé pohotovosti — a v mžiku, kdy vyletí míček, musí něco udělat. Musí se pro něco rozhodnout. Toto rozhodnutí jim nikdo neporučí ani nenašeptá — musí být s a m o s t a t n í. A to má pro vypěstování hochů ohromný význam. Cvičí se v něm to, čemu říkáme smysl pro action — smysl pro čin.

Máte-li v teamu hochů liknavějšího, ti druzí ho „povytáhnou“, máte-li nějaké třeštidlo — ti druzí ho stlumí do rozumné souhry. A zde má hra zase jiný význam. Učí od malička naše děti tak zvanému t e a m w o r k u. On musí nejen dávat pozor, co v š i c h n i nepřátelé dělají, on musí rovněž dávat pozor, co všichni přátelé dělají. Pěstuje se v něm smysl pro s o u č i n n o s t. Je to ta veliká vlastnost, která vybudovala veliké naše podniky, banky, železnice, obchody, průmysl — je to vlastnost, která našim lidem je dána v daleko větší míře, nežli kterýmkoliv národům ostatního světa. Vděčíme za ni

jediné sportům a hře. Dále se hrou pěstuje respekt před zákonem a pravidlem. Míř přeletí na trávě bílou linií. Je konec hry. Hoch to ví. Možná, že vás trochu zabolí, řeknu-li vám, že největším problémem Ameriky byla otázka, jak z přistěhovalců a jejich dětí, kteří, jak příznáte, nebývali z nejlepších vrstev vašich států, udělat zákony respektující a svobodně smýšlející občany. Máme — pravda — kriminalistiky dosti — ale nebýt našich sportovních her, nebýt toho denního cviku a řízení do správného směru, byli bychom na tom daleko hůře.“

Při nedávné návštěvě v Novém Yorku byl jsem pozván do „businessmens clubu“ — do spolku obchodníků — jednoho ze sta podobných. Členství je omezeno, pro nedostatek místností na sto členů. Měli tam basin, sprchy, parní lázně, masáže a na střeše mrakodrapu asi šest nebo osm volleyballových dvorců a pět kuželen. Na stěnách trofeje — důkaz, že závodili s jinými businessmeny.

Můj průvodce myslil, že neznám americké metody spolčování. „Víte, dear friend, já sem chodím třikrát týdně proto, abych se d u š e v n ě o m l a d i l. Jinak by mi mozek zarostl mechem, pořád bych myslil na svůj zatrolený business — a tak alespoň třikrát týdně se duševně vykoupnu.“ Člověk, který si s druhými obchodníky zahopkuje před sítí, který se pak vykoupne a vymasíruje — vrátí se ke své práci ve zcela jiném d u š e v n í m stavu, nežli ten, kdo toho nedělá.“

Nezapomenutelný zůstane dojem — bolelo mne z toho srdce — když cornwellští studenti nastupovali se čtrnácti osmiveslicemi k trainingu! To byli hoši — radost se podívat.

Coachové, trainéři, doktoři byli přítomni. Coach k nim nemluvil o svalech, nýbrž o morálních hodnotách, kterých je zapotřebí k vítězství. Mluvil o stravě, o dobrých zubech, o pohlavní zdrženlivosti, o smyslu čtení pozitivních knih, o duševní inhalaci, o síle ducha, o elasticitě ducha. Jakživ jsem si nemyslel, že by se k tělesnému cviku nechal připojit tak dlouhý ocas vědeckých vývodů. —

Dále jsem viděl dvacet tenisových dvorců, tři baseballová hřiště, fotbalové hřiště, atletickou dráhu, tribunu strmicí do výše jak pyramida, zakrytou tělocvičnu pro fotbalový training s tribunami pro 3000 osob, golfová hřiště, polo hřiště, kriketová hřiště atd.

A myslíte si, že vše to bylo prostě hozeno bujně mládeži „na pospas“ — bez vědeckého řízení, bez toho velkého aparátu odborníků, kteří kromě svalů, kromě pečlivého dodržování „training table“ dbali na to, čemu se prostě říká „character building“, tvorba charakteru?

A když takto mládež hrající a závodící vyrůstá, nemyslíte, že to nakonec má veliký vliv na pěkné myšlení celého národa?

Zdá se mi, že my o helenismu jenom mluvíme, zatím co Američané jej provádějí, že mu jsou daleko blíže, nežli my. A abych ulomil hrot kritikám: vědecky pěstovaný a řízený sport nikterak nezatlačuje vývin duševních hodnot mládeže. Ti, kdož byli v Americe, vám dosvědčí, v jak neobyčejném počtu jsou na středních a vysokých školách rozšířeny spolky dramatické, literární, vědecké, hudební — a není snad jediné střední školy v U. S. A., která by neměla svoji vlastní hudbu. A my? Krom toho znáte zákon amerických škol: Neprospívá-li žák, nesmí se účastnit závodů!

Sport a hra nám vynese do roka — v tom máte pravdu — řadu zlámaných údů, řadu úrazů, ba i úmrtí několika osob — ale co to je proti tomu ohromnému plus, které nám přinese svým preventivním účinkem, vyburcováním vitality, pěstováním radostnosti, rozvinutím té hřejivé energie, která právě dělá rozdíl mezi fatalistickým, hřejivým orientem a mezi tvořivým, činným západem.

Neříkejme, že máme sportu a her mnoho! Naopak, máme ho málo, a co hlavního, nevěložili jsme do něho ani systému, ani srdce ani duše. Před mládeží, která miluje slunce, vzduch a vodu, nám úzko být nemusí, ta potřebuje našeho povzbuzení a naší pomoci.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jar. Adlof:

Svět a Slovanstvo v číslech.

Kapitola VIII.

Intermezzo o muži a jeho vůli v zeměpisu projevené.

Zdálo by se, že o vůli lze jednat jen ve filosofických úvahách, že vůle je něco, co rozhodně nepatří do zeměpisu, nač se zeměpis nemůže nijak vztahovat. Rád bych však ukázal, že vůli lze někdy vyjadřovat i zeměpisně.

V jedné české statistické příručce počítající s daty do konce r. 1925 čteme na příklad, že mezi největšími městy na zemi je na místě 22. Leningrad a na místě 23. Detroit. Zeměpis spočítal by nám, na kolika kilometrech čtverečných země rozloženo je to které město, kolik je tam budov, továren, kostelů, parků, jaká řeka kde je atd. Jen o tom, kolik v kterém městě rozloženo je v ů l e, neřekl by nám nic. A přece můžeme směle tvrdit, že obě tato města mají každé svou vůli, že v jednom z těchto měst je této vůle asi víc! Neboť dnes (1928) Detroit je co do velikosti již čtvrtým městem ve Spojených státech a je p ř e d městem Leninovým.

Nesvádějme vzrůst Detroitu jen na jednoho člověka, Forda, a nesvádějme sestup Leningradu jen na jednoho člověka, Lenina. Což nemůže být v Detroitu zeměpisně nahromaděno víc v ů l e k v z r ů s t u než v Leningradě? Copak to není možno, že někde ve světě je rozloženo nahromaděno na jednom čtverečním kilometru vůle víc a někde zas méně?

A což není-li jiná vůle rozprostřena po zemích západních a jiná po zemích východních? Není možný rozdíl mezi vůlí západní a vůlí východní s hlediska zeměpisu?

Žádnou filosofii nechtěl bych rozvádět, chtěl bych ukázat jen na dva příklady, na kterých zjevil se mně po prvé rozdíl mezi vůlí západu a vůlí východu v zeměpisu. Viděl jsem film o životě v Indii a viděl jsem na tom filmu živoucího muže, jenž měl železnou v ů l i v ý c h o d u. Viděl jsem Indu, který měl takovou vůli, že dovedl udržet svou pravici řadu let vztaženu vzhůru k nebi, až mu tato paže v této poloze již zůstala. U m r t v e n á, a t r o f i c k á, paže silné vůle, ale — k čemu? Může taková paže zasáhnout nějak, zapst se do zeměpisu světa? . . . Až ten Ind zemře a bude spálen u posvátné řeky, nezbude po silné vůli jeho paže ani stopy.

Ale na tuto uschlou indickou paži vzpomněl jsem si často znovu a znovu a nejposledněji, když viděl jsem fotografii newyorského mrakodrapu, který postavil křesťanský stavitel Američan pan Konkle. Fotografii pana Konkle jsem neviděl a jaké má ten Američan ruce, také nevím. Jen tolik v í m najisto, že tenhle muž západu neměl a nemá ani zdaleka tak silnou vůli, aby dovedl držeti svou pravici tak dlouho vztaženou vzhůru, až by mu zmrtvěla! A až tenhle Američan zemře a jeho mrtvé ruce skryje kousek zeleného drnu, zbude tady na světě obrovská hmota šedesátipětipatrového mrakodrapu.

Ind-fakir-budhista má svou vůli a Američan stavitel-křesťan má také svou vůli. Ale zeměpisně bylo by možno zaznamenat z těchto dvou projevů silné vůle jen tu jednu vůli, která se projevila v tomto případě jako mrakodrap. Deset tisíc mrtvých, uschlých paží těžko zanechá po sobě jakékoli dílo, které stálo by za poznámku z e m ě p i s c o v u. Ano, mrakodrap o šedesáti pěti patrech, to je již tak „velký kus vůle“ na zemi, že i kdyby se snad jednou sesypal, i jako trosky bude to stát za poznámku zeměpisovcu při popisu země.

Opakuji, nejde mi o filosofii, vím sám, že bylo by možno volit i jiné příklady a bylo by možno dělat i jiné závěry podle toho, s jakého hlediska bychom se stavěli k věcem. O tu vůli mi jde, po níž zbude něco, co lze zaznamenat zeměpisně, o tu vůli chtěl bych vzbudit trochu zájmu! K čemu ztrácet čas úvahami o „hloubkách filosofie nečinnosti“ nebo „neodpírání zlému“, k čemu dnes rozvažovat o pyramidách a jiných hromadách starého, neužitečného kamene, který odkázaly nám doby nenávrtně ztracené, minulé?

„Co dělá vůle dnešních mužů na světě?“ je lepší snad otázka. A jak je rozprostřena po světě a jak je vidět vůli v zeměpise světa?

Není-li země Londýna a země New Yorku a nejsou-li i jinde města, jejichž země je naplněna vůlí lidskou? Není tu a tam ve světě víc lidské vůle na jeden čtvereční metr než jinde třeba na kilometr? Kdož ví, kdož by to troufal si spočítat? Nemáme dosud takových map, kde by byla označována posice, rozložení vůle po světě. Snad proto, že se tím dosud nikdo nezabýval, snad proto, že je to věc proměnlivá, tu ochabující, tu zas rostoucí, příliš proměnlivá, než aby bylo možno ji zachytit zeměpisně?

Ale přec chtěl bych tvrdit, že někdy je to možno zachytit vůli rozloženou ve světě zeměpisně. Jak na př. nepatrný ostrůvek je Nový Zéland proti ohromné, širé Sibiři! A přec na tomto malém ostrůvku bylo uloženo tolik vůle vyrábět máslo, že během deseti, dvaceti let tento ostrov celou širou Sibiř daleko překonal!

Teprve 1882/83 začali tam muži s mlékařstvím, teprve 1886 začali tam muži s máslařstvím a vedlo se jim s počátku velice zle, protože nebylo ani kapitálu, ani pomoci odnikud. Nikdo totiž tehda neviděl, co vůle vyrábět máslo rozloženo je po ostrově! Nebylo ji vidět a přec tam byla! Můžete vrtět hlavou nad mým tvrzením, můžete se usmívat nad tím, že je to tvrzení přehnané, že tohle všechno nemá s vůlí co dělat. Ale chtěl by snad někdo dokazovat, že ten překrásný vzrůst Nového Zélandu byl „dán je n přírodními podmínkami“, že je to vše je n podle zákonů přírodních a nikoli podle zákonů vůle, že je to snadno vysvětlit je n podle Marxových zákonů o kapitále nebo že je to podle Darwinova přirozeného výběru zvláštních druhů krav?

Chce někdo věřit a tvrdit, že vzrůst Nového Zélandu dán byl „přirozenou vůlí novozélandských krav“?

Muž a jeho vůle projevila se na N. Zélandě tím, že N. Zéland je dnes jednou z prvních zemí ve světě z e m ě p i s e m á s l a.

Myslí se sice dosti obecně, že muž a jeho vůle projevuje se v zeměpise hlavně vztyčením vlajky nad tou, onou zemí, ale vlajka není všechno. Není sporu o tom, že musí být vůle k tomu, aby člověk nejen vztyčil, ale také udržel svou vlajku nad zemí! Ale někdy vůle člověka projevuje se v zeměpise i tam, kde bychom ani zdaleka na ni nemysleli.

Proto nemůže uškodit, budeme-li přihlížet k m u ž i a j e h o vůli i při čtení zeměpisně-národohospodářských statistik, jednajících — s odpuštěním — o dobytku. Obojí totiž patří do zeměpisu.

Slované a jiní v bitvě o zrno.

Bitva o zrno, i když je to boj, bojovaný všemi zemědělci světa, je boj prostý vši senačnosti. Bitva o zrno je boj pro lidstvo aspoň tak důležitý jako světová válka, ale je to boj dosud daleko neskončený, boj odehrávající se zcela mimo města, lačná po senačních zprávách večerníků, je to boj, který jedna generace lidí země odkazuje druhé — máme se divit, že mnohý městský člověk ani ten název „bitva o zrno“ jakživ nečetl a neslyšel?

„Bataglia del grano“, bitva o zrno, začali nazývat podle Mussoliniho Italové svému cílevědomému úsilí povzbudit zemědělce k usilovnějšímu boji se zemí, usilovným snahám o docílení co možno vysokého výtěžku zrna na hektar půdy. Z Italie pak, sídla Mezinárodního zemědělského ústavu, rozšířilo se pak toto nové jméno staré již věci po celém zemědělském světě.

Bitva o zrno započala již dávno a posice sedláka stále se lepší. V Čechách na př. z průměrného výnosu 10 q na hektar v roce 1897 postoupil sedlák na výnos 21 q v r. 1914, a ve válce a válkou zaviněný značný pokles podařilo se zatím přivést již na 18·6 q pro hektar.

O dnešní „situaci na bojišti světa“ jasnou a srozumitelnou zprávu podá nám aspoň přibližně, zhruba, následující statistika Mezinárodního zemědělského ústavu v Římě za léta 1921—1924:

Výnos pšenice na ha v zemích:	1921	1922	1923	1924
Nizozemsko	31·4	27·3	26·8	26·3
Belgie	28·4	23·8	26·0	25·7
Anglie	23·8	21·5	22·1	22·2
Švédsko	23·2	18·0	20·4	14·4
Německo	20·4	14·2	19·6	16·6
Č e s k o s l o v e n s k o	16·7	14·8	16·2	14·5
Maďarsko	12·3	10·4	13·7	9·6
P o l s k o	12·0	11·1	13·3	8·2
Italie	11·0	9·5	13·1	10·1
Kanada	8·7	12·0	14·6	8·0
Spojené státy	8·6	9·4	9·0	10·8
Argentina	9·0	8·1	9·7	7·2
R u s k o	3·6	8·6	6·5	5·3

Těžko tvrdit, že Slované v boji o zrno jsou jedni z prvních. Jinak snad poznámek k jasně mluvícím číslům mnoho netřeba. Je zřejmo, že uvedená čísla jsou průměrná, je zřejmo, že v jedné a téže zemi jsou kraje s vysokým průměrem a vedle nich kraje drsnější nebo horší půdy s průměry daleko nižšími. Je také samozřejmo, že výnos někdy kolísá nikoli podle umění nebo neumění sedláka, ale podle vrtkavého počasí. Ale všechny ty okolnosti nedovedou zastříti tu nemilosrdnou skutečnost, že Slovanstvo jako celek v boji o zrno nezaujímá zrovna skvělé posice. Ba ani se nezdá, že by se snažilo vydatně bojovat.

Protože mluvit zde o Slovanstvu a nemluvit především a hlavně o Rusku bylo by pošetilostí. Ve světové bitvě o zrno Slované bez Ruska neznamenal by nic, všude jinde mohli by ti zbývající slovanští národové držet své posice vůči světu třeba i bez Ruska, zde však nikoli.

A tak musíme obrátit svůj zřetel především k slovanskému východu. Jak vede boj o zrno dnešní Rusko?

To je právě těžká otázka. My víme, že Itálie na př. již první rok, kdy vypověděna byla zemi italské válka, získala zvýšení státního italského průměru o 1 q na hektar, my víme, že na př. Německo vypočítalo si, že při průměrném výnosu 27 q na ha bylo by soběstačné, a víme také podle statistik posledních let, že se pomalu, ale jistě svému cíli blíží.

Jen o tom, jak vede svůj boj o zrno dnešní Rusko, těžko je získati spolehlivých zpráv, protože jiná je skutečnost ve světle propagandy a jiná ve světle pravdy. A tak za jediné spolehlivou zprávu považuji prozatím docela stručnou zmínku dra J. Slavíka o jeho dojmech z „domu sedláka“ v Moskvě. V Moskvě v tom domě honosně ukazují návštěvníkům a cizincům fotografii „nejzdatnějšího zemědělce moskevské gubernie“, muzíka, který toho a toho roku docílil největšího výnosu ze svých polí. Ale celá věc má svůj rub, stinnou stránku, kterou okamžitě vystihnul český zemědělec, který náhodou byl také v Moskvě s dr. Slavíkem a kterého dr. Slavík do domu sedláka zavedl. Hezky to vypadá na oko, ale — ať zkusí ten dobrý ruský muzík, nejzdatnější zemědělec gubernie, ať zkusí docílit několik let po sobě takového krásného výtěžku a bude naprosto určitě prohlášen — za kulaka! Určitě bude prohlášen za lichváře, který odírá své okolí!

Ano, ono již od pradávna je známo, že vojákům po bojích třeba dávat odměny, je známo, že vojákům nutno slibovat čest nebo vyznamenání nebo hodnosti. Je známo, že člověk byl a je a bude tvor, toužící po odměnách! A sedlák evropský stejně jako muzík ruský nepohrdnou odměnou a uznáním.

Ale chtít v boji o zrno sedláka-muzíka vyznamenat a při tom současně bránit, aby ten výtečný zemědělec ze svého bohatého výtěžku ne b o h a t n u l, to je metoda, jaké je schopen jen zaslepený fanatik teorii.

Boj o zrno však nevyhrají lidé teorii, boj o zrno vyhrají lidé zemědělské praxe.

Snad, možná, kdož ví, nebudou-li za nějakých dvacet a třicet a padesát let mezi těmito bojovníky i Slované, dnes však víme, že Slované v boji o zrno nejsou v prvních řadách, nejsou na prvním místě.

„Svět skotu“ a jeho některá čísta.

Staří Hellenové znali ještě ocenit aspoň krásu kravského oka, dnes však o dobytku píše s velikým pohrdáním často i žurnalista, který bez své ranní kávy s mlékem byl by nemožný. Člověk města má konečně své právo pohrdat venkovem ať již z politických důvodů či jiných, těžko však měl by právo pohrdat — kravou! To by si musel zvyknout snídat buď praženou polévku z vody nebo hrst rýže, neboť v celém civilisovaném světě člověk, vstane-li po ránu, zasedne především k snídani, aby popil mléka v kávě, kakau nebo čaji.

Rozhodně můžeme pochybovat, že by se někdo po ránu na lačný žaludek spokojil jen nějakou krásnou básní nebo krásným úryvkem z revoluční řeči Leninovy nebo třeba jen obyčejnými měšťáckými novinami bez snídaně! Nutno přiznati tu nespornou skutečnost, že po

ránu pro hladového člověka je — s odpuštěním — obyčejná kráva daleko důležitějším tvorem než třeba ten největší básník. Tkví to už v samotné podstatě lidské bídné přirozenosti, že — celkem snídáme rádi.

D O P I S Y

Němčina v Praze i jinde.

Vážený pane Otto Rádle,

Váš článek v „Otázce pražské němčiny“ v minulém čísle Prítomnosti zdá se mi duchaplně nejasným. Ve Vašich mnohých „obávám se, možná a bohužel“ není lehké se vyznat.

Vidím tytéž skutečnosti jako vy: tolik a tolik milionů Němců se tří stran, tolik uvnitř, tolik přijíždějících; takový a takový německý import duševní, takový hospodářský. Z toho mnohostranné a silné vlivy. Avšak rozcházím se s Vaším stanoviskem k těmto skutečnostem a soudím, že jest třeba uvážit i ty, kterých jste neuvědl.

Tedy: stanovisko a skutečnost. Autor „Revisé pokrokových ideálů“ — neuvádím ho proto, že jde o Vašeho jmenovce — hájil ve veřejné diskusi svůj vztah ke skutečnostem takto: „Světlem jde náboženská vlna, tedy buďme náboženští. To jest můj realism.“ Realism v tom nevidím, nýbrž myšlení Vašemu podobné. Jsem pro činnější vztahy ke skutečnostem, a než mi odpovíte, že mohou být štitem násilí, řeknu, že v neprozřetelnost a v bezpráví mohou vyústit i vztahy trpné a že bezpráví, jehož se člověk dopouští z neprozřetelnosti na sobě samém, nepokládám za méně politováníhodné než to, jehož se dopouští na jiných.

Pravíte, že i jiná hlavní města mají ráz vysloveně dvojjazyčný, jako Varšava, Bukurešť, Cařihrad, jež jsou pofrancouzštělá, ale že jsou — na rozdíl od Prahy — na svoji širší jazykovou kulturu hrdá. Té pofrancouzštělosti jim nezávidím, a nevidím v ní důvod k hrdosti. Zdá se mi naopak dokladem, že kulturní vlivy spíše přijímají než vykonávají, což nebývá svědectvím vysoké domácí vzdělanosti. A podotýkáte-li hned nato, že francouzština se nerozšířila v jmenovaných městech vlivem zeměpisné polohy, kdežto u nás že jest němčina oprávněna právě přirozenými poměry zeměpisnými, podotýkám já, že tato zeměpisná bezprostřednost činí ji silou méně neutrální. Zdá se mi vůbec, že jste se dotkl problému jenom zlomkovitě, a rozšiřuji Váš námět z Otázky Praha a němčina na otázku němčina a Československá republika, neklada slova otázka do uvozovek.

Ze skutečnosti, jež se ve Vašem článku neuplatnily, uvádím tyto: Lidové noviny přinesly 15. t. m. článek „Jeseníky a čeští turisté“. Čteme v něm, že zaměstnanci v tamějších hostincích umí česky. Čeští turisté mluví německy a vrchní v jakémsi frývaldovském restaurantu řekl spisovateli, že už dva měsíce nikdo na něho česky nepromluvil, ač byl zaměstnavatelem přijat s podmínkou, že česky umí. Skutečnost frývaldovská jest jenom zkratkou domácích poměrů. Na př. hostinský ve Slavonicích naučil se česky. Af dobrá vůle, af nařízení, af představy o vlastním zájmu — je to pokrok. V zahradě sedí muž s motocyklem opřeným o strom. Český hovor hostinského se mnou jím trhne. Němec? Nikoliv, německy mluvící Čech, který se podivil češtině Němcově, ale nedovedl se podiviti sám sobě. — Ve Špindlerově mlýně: matka s dcerou na letním bytě. Jsou v hostinci stálými hostmi; mluví spolu česky, objednávají německy. Mé české objednávce nepodiví se obsluhující Němka, nýbrž obě Češky, skoro tak, jako kdybych byl porušil nepsaná pravidla společenské slušnosti. — Také jsem slyšel odůvodňovat užívání němčiny českými turisty v našich horách péčí o dobrou pověst české vzdělanosti; neboť jest dobře ukázat, že my známe německy lépe než oni česky, což prý jest zároveň nejlepším prostředkem k znemožnění jejich urážlivě tvrdé češtiny. — Do Prahy přicházejí služebná děvčata z německých

krajú, aby se naučila česky, ale užívá se jich k tomu, aby jejich zaměstnavatelé jim ukázali, že dovedou německy. A kdyby jen tolik: Mají se od nich učit němčině děcka ve věku tak útlém, že ještě ani česky nedovedou. Měli jsme sice kdysi jakéhosi Komenského, jenž měl svoje názory o výchově dětí v jazyce mateřském, ale móda jest móda a pošetilost jest pošetilost.

Tyhle skutečnosti nejsou, prosím, svědectvím ani zápasu proti němčině ani české nedůtklivosti, nýbrž svědectvím podryvání váhy českého jazyka a svědectvím nedostatečného vědomí jeho ceny. Abyste si nemyslíli, že jsem šovén: Nepokládám za menší nesmysl posílat v Praze české děti do mateřských školek francouzských. Je to móda, právě tak jako jest módou býti naladěni nábožensky a dávat přednost nejasnému myšlení nad jasným.

V mezinárodních jízdách, a mezinárodních vozích (kromě Mitropy) zdomácnělo české zeměpisné názvosloví. Všichni cizinci, s nimiž si dopisují — ať Románi, ať Seveřané — píší moji adresu „Praha“. Jest jim to přirozené, neboť jsem toho jména sám nikdy jinak nenapsal. Ale český studentský spolek pražský má na svých papírech také Prag a Prague (Prague bych tam dal dvakrát, jednou s fonetickou transkripcí, aby bylo vidět, že to mají taky anglicky). Nedávno jsem četl na zboží českého pražského optika jeho firmu chorvatsky. Pro větší srozumitelnost změnil tvar křestního jména a v jménu rodném vyneschal čárku na —ý. Škodovy závody hlásí se ve francouzských a anglických v Praze tištěných inserátech jakožto Skoda Works nebo Etablissements Skoda. Tady neběží o otázku němčina či neněmčina, nýbrž o otázku, čím jsme? Co se pak našich Němců týká: Shledáme-li, že se někdo někde nechce učit česky, strhneme pokřik; naučí-li se, nerefluktujeme na jeho češtinu.

A ještě slovo o Němcích z říše: Před několika týdny přijel mnichovský autoklub s 289 lidmi do Toursu. Pozoroval jsem je ve dvou hotelích. Neslyšel jsem je promluvit na personál jinak než německy. V rychlíku mezi Paříží a Štrasburkem večerel jsem s dvěma Němci. Vraceli se ze Španěl a bavili se o přednostech španělštiny. Znali také švédsky, anglicky, italsky a trochu rusky. Na sklepníka mluvili německy. U jiných stolků nejinak. Ptám se souseda: „A francouzsky neumíte?“ Odpověď: „To se rozumí, ale nechci, mají mi rozumět tak, jak mluvím.“

Tedy i tyhle skutečnosti uvažme a přidejme, že se nikdy nikomu nepodaří vymýtit z jazyka složku v o l n i. Jest bytostná. Řeknete ovšem, abych si dobře rozvážil, k čemu ta volná složka může vést, neboť není jen složkou jazyka, nýbrž sebevědomí vůbec. Upozorníte mne, že sebevědomí, dostoupí-li určité teploty, snadno se stává nebezpečně přepjatým. Odpovídám: Kam vede přepjaté sebevědomí, viděli jsme na vilémovském Německu a uvidíme na mussolinské Itálii. Ta skutečnost však není v rozporu s mým hodnocením, že trpné přijímání vlivů kvantit jest neřest.

Vojtěch Čížek.

Diskuse o Sokolstvu.

Milý Peroutko,

jistě si ani neuvědomujete, že „Prítomnosti“ podařilo se něco, co se dosud žádnému nesokolskému listu nepodařilo, obrátit totiž na sebe pozornost Sokolů do té míry, že dokonce Vám Sokolové píší listy. Dopis Dra Křepinského je totiž po té stránce něco docela nového, že v něm není ani stopy toho názoru staršího, který tvrdil, že interní věci sokolské vůbec nepatří na veřejnost. S této stránky dopis ten je první vlašťovka sokolského jara, smím-li tohoto přirovnání

užít, a měly by býti dru K. vzdány veškeré díky, a mělo by se mi to psaní líbit. Pan dr. K. hned v začátku si neodpustil invetivu — jistě zbytečnou, ale tím právě charakteristickou — proti mému článku, předcházejícímu článku p. Benešův, a píše, že „inspirován patrně o b u v n i c k o u úvahou paně Jarovou, nasazuje p. K. J. Beneš páku pod balvan domnělé prý sokolské nedotknutelnosti“.

Co se mé osoby týče, mohu každého ujistiti, že ve směru urážlivosti mám kůži zcela necitlivou, ale na tuto jedovatost jsem velice citlivý. Z toho důvodu totiž, že vidím, že tohle asi má býti celé to sokolské reagování na můj nikoli nepřátelský článek. Povýšené nadhozený polovtip a dost. A kousek dál věty jako na příklad: „Takovéto útoky, inspirované obyčejně nějakým egoistickým zájmem (!), nelze považovati za kritiku“. Nebo: „Trvám na tom, že p. Beneš dnešního Sokolstva v ů b e c nezná, že je posuzuje povrchně aniž je studoval.“

Ano, je pravda, že článek p. Benešův obsahuje některé chyby a některá nedorozumění, ale tak úplně chybný ten článek zas není, aby bylo lze jej odbyti povýšeným gestem, „jak se má s tím mužem diskutovat vážně, když on neví“ — a teď následuje několik správně sice vytknutých — ale jen detailů!

„Není prostě pravda, že by Sokol byl československým Narcisem, nesnášejícím kritiky!“ praví kategoricky dr. Křepinský. Je to příliš pohodlné zevšeobecňování. Zrovna tak kategoricky mohou tvrdit zas já, že Sokol jako celek nesnáší kritiku a že jsou jednotlivci v Sokole, kteří vůbec jakoukoli kritiku přímo, vědomě a cílevědomě potlačují. Ale nebudu mluvit kategoricky, apriorně, budu mluvit konkrétně.

Vynořily se na př. v řadě českých listů asi před půl rokem, možná dále, různé úvahy o Sokolstvu a jeho činnosti. Sokol reagoval na to takto: Nejprve snaha umlčet vše tím, že do sokolského tisku, jinak čile na všechny věci reagujícího, o těchto kritikách nedostala se ani řádka. Ale když článků přibývalo a v Jednotách začalo se o některých věcech mluvit, čili jinými slovy „sokolská veřejnost širší“ začala o podnětech z „cíziho“, t. j. nesokolského tisku mluvit, vedení užilo staré, všem čl. spolkařům (a politikům!) dávno známé věci: Zvolena byla zvláštní komise, která pověřena byla tím, aby „zpracovala podněty nesokolského tisku“ a podala k nim pak jaksi resumé nebo odpověď. Bedlivě sleduje ve „Věstníku Sokolském“ všechny zápisy o sokolských jednáních, ale o tom, že by tato komise práci svoji nějak dokončila, jsem se nedočel. Snad to bylo jednání tajné anebo to byla komise ne tak pracovní jako spíše tak zvaná „uspávací“. Nebo něco jako kdysi komise zvolená k tomu, aby „vědecky zdůvodnila jedinečnost a správnost Tyršovy soustavy pro veřejnost“? Sokol a kritika? Pan dr. K. shledává jako jedinou charakteristiku pro článek, zabývající se vážně sokolskými ideovými věcmi, posměšnou poznámku „obuvnická úvaha“. A pak chce vážně tvrdit, že Sokol kritiku snáší!

Ne, pravda je jen ta, že Sokol snáší kritiku jen tak, jak píše dr. K.: „Pokud objeví se tu a tam kritické, seriosní úvahy v odborných časopisech, jichž objektivnost byla nepochybná, nikdo neoznačí pisatele za podezřelého člověka, ani ho nevyhodí z národa.“

Nu, to je povedené. To by věru tak ještě chybělo, aby vůbec mohl být někdo za kritické, seriosní úvahy o věcech sokolských „označen za podezřelého člověka nebo dokonce býti vyhozen z národa“! Jako by nestačilo již to, že veškeré podněty a náměty k čemukoli novějšímu, pokud přicházejí v tisku nesokolském, jsou prostě umlčovány a povýšeně přezírány, nanejvýš pak zpracovány „komisionálně“.

Zdá se, že Vám budu muset zas o Sokole něco napsat.

S upřímným pozdravem Váš

Jara.

V Praze 27. června 1930.

Velký výběr

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:

plnicích per

(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

K. Wagner. Brno-Česka 16.